

ארבע פרשיות

תקנת ארבע פרשיות

א. תקנו חכמים ז"ל לקרוא ארבע פרשיות מראש חודש אדר עד ר"ח ניסן לזכרון ארבעה דברים, ראשונה "פרשת שקלים" שקורין בשבת שקודם ראש חודש אדר לזכרון מחצית השקל שהיה כל איש מישראל חייב ליתן בכל שנה ללשכה עבור קרבן התמיד. שניה "פרשת זכור" שקורין בשבת שקודם פורים לזכור מעשה עמלק, וקורים אותה בשבת שלפני פורים, כדי לסמכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק. שלישית "פרשת פרה" שקורים בשבת שלפני פרשת החודש, שכן שריפתה במדבר היתה סמוך לניסן, כדי להזות בה על ישראל באפר החטאת מיד אחרי הקמת המשכן, כדי שיהיו טהורים ויוכלו לעשות הפסח בזמנו, ולכך קורין פרשה זו להתחנן לפניו יתברך שגם עלינו יזרוק מים טהורים. הרביעית "פרשת החודש" שקורים בשבת הסמוכה לראש חודש ניסן כדי לקדש חודש ניסן, [ואין זה עיקר הקידוש, כי עיקר הקידוש הוא מה שמקדשין אותו בית דין בעת הראייה, ואין הקריאה הזאת אלא מדרבנן], ובזמן שבית המקדש קיים להודיע לעם שיכינו את עצמם לעלות לרגל".

סדר הקריאה

ב. סדר הקריאה בארבע פרשיות – אחר קריאת שבעה עולים בפרשת השבוע ואמירת קדיש, אומרים למנצח השמים מספרים וכו' ומוציאים ספר שני, וקורין הפרשה, ואחר הקריאה בספר שני, למנהג השאמי אומר קדיש^ב, למנהג הבלדי אינו אומר קדיש^א.

ג. ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קוראים שבעה^ד קרואים בפרשת השבוע, ואומר העולה השביעי קדיש, ואחר כן אומרים למנצח השמים מספרים ומוציאים ספר שני וקורין בו בשל ראש חודש, ואומר אחריו

^א שתילי זיתים רס"י תרפ"ה בשם הלבוש.

^ב שתילי זיתים רפ"ב ס"ק י"ג.

^ג עץ חיים.

^ד שתילי זיתים תרפ"ד סק"י, ועי' למהר"ח כסאר בשו"ת החיים והשלום סי' קי"ג שאין לאנשי תימן לשנות מנהגם ולקרוא ששה קרואים לספר ראשון כמנהג הספרדים עיי"ש.

קדיש, ואומרים למנצח ומוציאין ספר שלישי וקורים בו בפרשת שקלים, ואחר הקריאה בספר שלישי, למנהג השאמי אומר קדיש, למנהג הבלדי אינו אומר קדיש.

ד. ראש חודש אדר ב' (ל' שבט) שחל להיות ביום ראשון, מפטירים בהפטרות פרשת שקלים, ומנהגינו שאין מוסיפין פסוק ראשון ואחרון מהפטרות מחר חודש^ה.

פרשת זכור ופרה

ה. יש אומרים שחייב קריאת פרשת זכור ופרשת פרה הוא מן התורה, ולכן בני היישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש בו מנין בשבתות הללו, כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מן התורה^ו. וכן ישוב שאין להם ספר תורה אע"פ שהם מנין, צריכים הם ללכת למקום שיש בו ספר תורה כדי לשמוע פרשת זכור ופרה^ז.

^ה שתילי זיתים תכ"ה ס"ב שהעלה הגהת הרמ"א שבשבת ור"ח שיום ראשון שלמחרתו הוא ג"כ ר"ח אין מוסיפים פסוק ראשון ואחרון מהפטרות מחר חודש, ודלא כמנהג שהביא מרן שם, סדור כנסת הגדולה ח"א עמ' תקצ"א.

^ו הנה אע"פ שבסימן קמ"ו סתם מרן שפרשת זכור ופרה הם דאורייתא, הרי בסי' תרפ"ה הביא שיטה זו בלשון יש אומרים, ובשתילי זיתים סק"ח העלה לשון הלבוש 'שהיא דאורייתא לקצת פוסקים אחרונים'. בדעת מהרי"ץ יש סתירה בזה, דבתשו' ח"א סי' קע"ו סתם כד' הסוברים שהוא מדאורייתא, ומאידך בח"ב סי' צ"ז כתב דלמסקנת כל הפוסקים חוץ מהרב ב"ח כל הקריאות הן פרשיות השבתות והן פרשיות המוספין ואף בד' פרשיות הכל הם מדרבנן כמ"ש רמ"א סי' [רפ"ב ס"ד] דקטן יכול לעלות לס"ת ולקרוא דכלם הם זכר, פ' פרה זכר למה שהיו הטמאי' צריכים לטהר עצמם ברגל ופ' החדש זכר לפסח שצריכין בזמן המקדש ופ' שקלים זכר לשקלי' שהיו גובים לצורך הקרבנות. גם פ' זכור זכר לנס שנעשה בימי המן דתקנת מרדכי ובית דינו הוא דקודם נס המן לא היו קורים באדר זכור. ע"כ. ודברי רבינו מהרי"ץ בתשובה זו צע"ג איך כתב בפשיטות שלד' כל הפוסקים הם מדרבנן ולא זכר שר שיטת תוס' והראשונים שהיא מדאורייתא, ויתכן שאם היה לנגד עיניו שיטות אלו לא היה סומך להקל כ"כ.

ומצד המנהג אמנם לא מצינו שנהגו דקדוקים מיוחדים בקריאת פרשת זכור ופרה יותר משאר קריאות, כמו שכתב בעריכת שלחן, וכן מסר הגר"פ קורח שליט"א שרוב הצבור לא עשו ענין מיוחד מקריאת פרשת זכור והיו מוכרים לכל המרבה במחיר כשאר הפטריות. ע"כ. וכמו"כ לא נהגו לחזר אחר ספר תורה היותר מהודר, אלא הוציאו הס"ת שהגיע התור לקרוא בו. (הרבנים שליט"א). אך אין להביא ראייה מכל זה שסבור שהוא מדרבנן, ופשוט.

^ז שו"ע תרפ"ה ס"ז.

^ח שו"ת פעולת צדיק ח"א סי' קע"ו, [ומה שציין שם מהרי"ץ לסי' קע"ו הוא ט"ס וכנראה נתכוין לסי' קמ"ו ס"ב, אך גם שם אינו מפורש, וכנראה כונתו היה להביא הדין המפורש כאן לגבי היישובים שאין להם מנין].

- ו. לדעה זו שחיוב פרשת זכור ופרה מן התורה צריך לכוין לשמעם מן הקורא, ואינם כשאר קריאת התורה שיש הסוברים שיוצא ידי חובה אף שאינו מכוין לשמוע תיבות הקריאה^ט.
- ז. אף לדעת האומרים שאין פרשת זכור מן התורה, מכל מקום יש אומרים שמצוה מן התורה לזכור בפה מעשה עמלק, אלא שאין מצוה בקריאה מספר תורה דוקא, אלא אף בקריאה בעלמא בעל פה או מתוך חומש, מקיים מצות זכירה מן התורה^י.
- ח. לא נשמע במקומותינו מנהג נשים לילך לביהכנ"ס לשם שמיעת קריאת פרשת זכור^{יא}.
- ט. מסורת תימן לקרוא תיבת תמחה את "זָכַר" עמלק הזי"ן בניקוד צירי, ואין חוזרין על קריאתה בניקוד סגול כלל ועיקר^{יב}.

עליית קטן לספר שני

- י. כתב השתילי זיתים שמנהגינו שאין מעלין קטן לספר שני כלל^{יג}, וכן נהגו בקהילות השאמי"ד, ובקהילות הבלדי יש שנהגו להעלותו לספר

^ט שו"ע סי' קמ"ו ס"ב.

^י כ"מ מדברי הרמב"ם פ"ה מהל' מלכים ה"ה, ובספר המצות עשה קפ"ח וקפ"ט, וכפי שכתב מהרי"ץ בפעולת צדיק ח"ב סי' צ"ז, ובספר עמק ברכה, וכך מסקנת הרמב"ן עה"ת סוף פ' כי תצא, וכן שיטת הפנ"י מגילה י"ח א'.

ושיטת מהרי"ץ שם שהמצוה לד' הרמב"ם היא בכל יום, ולפי"ז לא נקטינן כשיטת הרמב"ם בזה, שהרי לא נשמע מנהג לזכור מעשה עמלק בכל יום, וא"כ צ"ב למה חשש מהרי"ץ להעלות קטן משום שיטת הרמב"ם כיון דלא נקטינן כותיה.

^{יא} כן מסרו הרבנים שליט"א. וכבר כתב בשו"ת תורת חסד סי' ל"ו שמעולם לא ראינו ולא שמענו מי שחייב את הנשים לבוא לביהכ"נ בשבת זכור לשמוע קריאת פרשת זכור מהש"ץ הקורא בתורה, ומנהגם של ישראל תורה הוא, ואע"פ שיש שמועה שגדול אחד היה מצריך את הנשים לבוא לביהכ"נ וכו' דעת יחיד היא ואין ללמוד ממנה לבטל מנהגי ישראל והנח להם לישראל מנהגם תמיד כדעת וכהלכה. ע"כ.

וטעמא דמילתא הוא משום דנקטינן כד' החינוך מצוה תר"ג דנשים פטורות מזכירת עמלק, וכן פסקו במטה יהודה רפ"ב סק"ז, לימודי ה', הבא"ח בשו"ת תורה לשמה סי' קפ"ז, כה"ח תרפ"ה סק"ל, וכ"כ בטעמא דקרא בשם החזו"א זיע"א שנשים פטורות מקריאת זכור. וכן כתב בספר עובדות והנהגות לבית בריסק בשם הגרי"ז מבריסק זיע"א שלא נשמע בבריסק שנשים ילכו לביהכנ"ס לשמיעת פרשת זכור.

^{יב} כן הניקוד בכל ספרי תימן, וכן העיר בזה בהגהות מהר"ל קשת זצ"ל סוס"י תרפ"ה שלמסורת תימן קוראים רק בצירי.

^{יג} שתילי זיתים רפ"ב ס"ק י"ג וז"ל ומנהגינו שאין מעלין קטן לספר שני כלל ואפשר שהוא על פי דברי הריב"ש שבסימן שכ"ח עכ"ל. והשמיט הגהת הרמ"א שם שכתב שקטן יכול לקרוא בפרשת המוספין ובד' פרשיות. וראה מה שהרחיב מהר"י צובירי זצ"ל בביאור המנהג ומקורותיו בספרו ויצבור יוסף בר ח"ב פט"ו.

שני, מלבד פרשת זכור שיש לחוש לדעת הסוברים שמצות זכור מן התורה^{טו}.

יא. לדעת האומרים שקריאת פרשת זכור ופרה מן התורה, יש לדקדק שיהיה העולה גדול שנתמלא רוב זקנו^{טז}.

טעות בקריאת הפרשיות

יב. אם דילג הקורא פסוק אחד מארבע פרשיות, אין מועיל לחזור ולקרותו עם שנים עמו, אלא צריך לחזור ולקרות מתחלת הפרשה כסדרה^{יז}.

יג. קרא פרשת פרה ובמקום לסיים הפרשה פסק בהגר הגר בתוכם או במים חיים אל כלי^{יח}, וגלל הספר תורה, חוזר ופותח ומתחיל מראש הפרשה וקורא עד סופה ומברך לפניו ולאחריה^{יט}, ואם עדיין לא גלל, חוזר וקורא מראש הפרשה בלא ברכה לפניו, ובסיום מברך לאחריה^כ.

שבת זכור

יד. בשבת זכור נהגו לקרוא אחר ההפטרה פיוט "מי כמוך" שיסדו רבי יהודה הלוי^{כא}, ויש שנהגו לאמרו קודם הוצאת ס"ת^{כב}.

וכן נראה מדברי מהרי"ץ בפעולת צדיק ח"ג סי' רס"ב שאין מעלין קטן למפטיר, שהעלה שם דברי הב"י שאם עולה הקטן להפטרה מעלין גדול לקריאת המפטיר בתורה, וסיים בה וכן מנהגינו כאן בעיר צנעא מימים קדמונים ואין פוצה פה וכו', ויש להעיר מדבריו בפעולת צדיק ח"ב סוס"י צ"ז שכתב דקטן יכול לעלות לס"ת ולקרות מלבד פרשת זכור כיון שהזכירה בכל יום מצוה מן התורה לד' הרמב"ם וסמ"ק אין להעמיד קטן לכתחלה ואם עמד יזהיר לצבור לומר עם הקטן בלחש מלה במלה ובזה יוצאים לכ"ע שאין המצוה תלויה בקריאה בס"ת דוקא. ע"כ.

^{יז} מהר"י צובירי זצ"ל שם, הגר"מ צובירי שליט"א, הגר"ע בסיס שליט"א, הגר"א אריה שליט"א, והגר"ח דחבש שליט"א.

^{יח} שו"ת פעולת צדיק ח"ב סוס"י צ"ז שאין להעמיד קטן לכתחלה, ואם עמד יזהיר לצבור לומר עם הקטן בלחש מלה במלה ובזה יוצאים לכ"ע שאין המצוה תלויה בקריאה בס"ת דוקא. ומנהג זה להעלות קטן לספר שני בעיקר בקהילות הבלדי כפי שמסר הגר"ע בסיס שליט"א, וכן מסר הגר"א שמן שליט"א כי לא הקפידו בעליית קטן מלבד פרשת זכור.

^{יט} עי' שתילי זיתים סי' רע"א סק"ג.

^כ שתילי זיתים קל"ז ס"ק י"ג, ונחלק על דברי המג"א ועולת תמיד שכתבו דא"צ לחזור.

^{כא} מחזור ויטרי סי' ר"מ.

^{כב} שו"ע קל"ז ס"ה.

^{כג} שתילי זיתים שם ס"ק י"ג.

^{כד} כן המנהג ברוב קהילות תימן בין בשאמי בין בבלדי, אע"פ שלא נזכר בתכלאל עץ חיים, וראה בדברי מהר"י צובירי זצ"ל בהקדמה לסידור כנסת הגדולה ח"א עמ' ט"ז שבבית כנסת אלשיך בק"ק צנעא לא נהגו לאמרו. גם בס' זכרון תימן מנהגי צ'אלע עמ' רנ"ט כתב שלא נהגו לאמרו בבהכנ"ס הגדול, ובבהכנ"ס הקטן נהגו לאמרו בתוך נשמת. בס' נחלת יוסף כתב שמנהג ק"ק עדן לאמרו ביום ט"ו לאחר קדיש תתקבל.

טו. ויש מן הקהילות שנהגו לאמר פיוט מי כמוך בתוך נשמת כל חי [אחר תבות ה' מי כמוך]^{כג}, ויש מן הפוסקים שכתבו לבטל מנהג זה משום הפסק^{כד}.

טז. כשחל י"ג באדר להיות בשבת אין אומרים צדקתך למנהג השאמי ורבים בבלדי^{כה}, ויש בבלדי שנוהגין לומר צדקתך^{כו}.

משנכנס אדר

יז. משנכנס אדר מרבין בשמחה^{כז}, ולכן מי שיש לו דין עם גוי ידון עמו בחודש אדר, שבחודש זה בריא מזלו של ישראל^{כח}.

תענית אסתר

התקנה

יח. קבלו ישראל עליהם לדורות להתענות תענית צבור ביום י"ג באדר, זכר לתענית שהתענו באותו דור מרדכי ואסתר וכל ישראל [הפנויים ממלחמה^{כט}], ביום שלשה עשר בחודש אדר, שבו נקהלו היהודים בעריהם לשלוח יד במבקשי רעתם, וכל שעה שנקהלו היהודים למלחמה באויביהם היו עושים תענית, שכן מצינו במשה רבינו ע"ה שהיה מתענה ביום מלחמת עמלק, וכן ישראל שבאותו הדור בשעה שנקהלו לשלוח יד במבקשי נפשם היו מתענים, ומפני שאנו מקיימים את

^{כב} הגר"מ צובירי שליט"א שכן מנהג ק"ק שרעב.

^{כג} כגון ק"ק ביצ'א כמובא בסידור פאר התפלה, ק"ק צ'אלע כמובא בזכרון תימן שם, מנהג קהילות חבור ודומראן (הגר"ח דחבש שליט"א).

^{כד} החיד"א בס' טוב עין סי' י"ח אות ל"ה.

^{כה} שו"ע סי' רצ"ב ס"ב, וכ"ד מהרי"ץ בע"ח מהדו"ק. וכן מסר הגר"פ קורח שליט"א שכן מנהג רבים בבלדי, וכן ידוע על כמה בתי כנסיות בבלדי המשמרים מנהג אבותיהם שנוהגים כן. [וזה דלא כמש"כ בתכלאל המבואר עמ' שמ"ה שהמנהג הפשוט כד' מהרי"ץ במהדו"ב].

^{כו} עפ"י דברי מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' ק"נ, ובעץ חיים מהדו"ב.

^{כז} תענית כ"ט א', וכתב המאירי שם וז"ל: הכל הערה שראוי להתפלל ולהודות לאל בכל עת ובכל זמן כפי הנאות למה שאירע באותו זמן וכן שצריך לברך על הטובה ועל הרעה.

^{כח} תענית כ"ט ב', ואע"פ שאין מזל לישראל כתב הריטב"א שם דה"מ בשאר ימים אבל בשני חדשים אלו יש מזל שכן נגזר עלינו מן השמים. עוד תי' דאפשר דמזל לאו דוקא אלא על הגזרה קרי מזל בלשון בני אדם. ובמהרש"א תי' דמגלגלין זכות ליום זכאי.

^{כט} שתילי זיתים תרפו"ו סק"א דתענית ומלחמה בהדי הדדי לא אפשר, והוכיח כן מסי' תקע"א ס"ג עיי"ש.

ימי הפורים לדורות זכר לאותו הנס, צריכים גם כן להתענות לזכר אותה התענית של יום הקהילה, כדי לזכור תמיד שהבורא יתברך שמו רואה ושומע תפילת כל איש בעת צרתו, כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו, כמו שעשה לאבותינו בימי מרדכי ואסתר^{לא}.

מדיני התענית

- יט. כיון שתענית זו אינה חובה אלא ממנהג ישראל, יש להקל בה לעת הצורך, כגון אלו שענייהם כואבות ומצטערים הרבה מחמת הצום, לא יתענו, ויפרעו התענית אחר ימי הפורים^{לב}, אבל הבריאים לא יפרשו מן הצבור, אפילו אם הוא הולך בדרך וקשה עליו התענית^{לד}.
- כ. מעוברות ומניקות אינן מתענות כשם שאין מתענות בג' צומות ואע"פ שאין להם צער^{לד}, ומכל מקום לא תאכלנה להתענג במאכל ומשתה אלא כדי קיום הולד^{לה}.
- כא. חל י"ג באדר להיות בשבת מקדימין להתענות ביום חמישי^{לו}.

סדרי התפלה והלימוד בתענית

- כב. בליל התענית אומרים ענינו כבשאר לילי תעניות^{לז}.
- כג. המנהג לקבוע לימוד בתענית אסתר כשאר ימי השבוע^{לח}.

^ל שתילי זיתים תרפ"ו סק"א בשם הלבוש.

^{לא} לשון הכל בו שהובא בפוסקים.

^{לב} רמ"א תרפ"ו ס"ב והעלהו בשתילי זיתים.

^{לג} שתילי זיתים סק"ו בשם בית יוסף.

^{לד} רבנו השתילי זיתים השמיט מהגהת רמ"א תיבות "עוברות או מניקות" כיון דהרמ"א שכתב להקל דוקא בתענית אסתר אזיל לטעמיה בסי' תקנ"ד שכתב שהמנהג להתענות כשאין להם צער גדול, אולם אנן קי"ל כשיטת מרן בשו"ע שם דפטורות מלהתענות, ועל כן גם שם השמיט בשתילי זיתים הגהת הרמ"א, וכתב שם בסק"ח דאפי' אין להם צער אינן מתענות. ועי' שתילי זיתים תרפ"ז סק"ד.

^{לה} א"א בוטשאשט עפ"י שו"ע תקנ"ד ס"ה.

^{לו} תרפ"ו ס"ב, ואין בזה משום אקדומי פורענותא לא מקדמינן, כיון שתענית זו זכר לנס ולא משום פורענות.

^{לז} כן המנהג פשוט בכלדי ובשאמי, ושלא כדברי ס' שאילת יעב"ץ שכתב לחלק בין ד' צומות לתענית אסתר לענין זה, שדוקא בד' צומות שהם פורענות אומר ענינו בערבית לפי שהוא יום של פורענות, משא"כ בתענית אסתר שהוא תענית של שמחה.

^{לח} שתילי זיתים תרפ"ו סק"ד. [וראה תולדות מהר"ש שבזי עמ' ע"ד שכתב שהילדים אינם לומדים בתענית אסתר כיון שזה תענית כללי וגם תענית שמחה].

כד. בערב פורים תהיינה רגליו קלות כאילות לבא לבית הכנסת מבעוד יום להתפלל מנחה וערבית, שש ושמוח בישועת אלהינו אשר גאל משחת חיינו ויפדנו מיד צר ממות לחיים, ביום אשר שיברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, ורוח נכון יחדש בקרבם להכניס אהבת המקום ברוך הוא בלבם ולקבל תורתו ומצותיו באהבה וברצון, וילבש בגדי ששון תפארת ויקר לכבוד היום ולכבוד קריאת המגילה^{לט}.

כה. מניחים תפלין במנחת התענית וחולצין בתפלת ערבית בקרית שמע כשאומר כימי השמים על הארץ^מ, ויש שנהגו להשאירן עד אחר קריאת המגילה משום ויקר אלו תפלין^{מא}.

כו. בהוצאת ס"ת במנחה אין החזן אומר אל ארך אפים, אלא יהי ה' וכו', כיון שהוא מנחה שלפני יום הפורים, [וכשחל י"ג באדר בשבת שמקדימים התענית ליום חמישי, אומר אל ארך אפים].

כז. בהרבה מן הקהילות^{מב} נהגו לומר לאחר מנחה מזמור למנצח על אילת השחר^{מג}.

קריאת המגילה בליל פורים

כח. מנהגינו לקרות המגילה בליל פורים אחר צאת הכוכבים^{מד}, וזמן קריאתה כל הלילה עד עלות השחר^{מה}.

^{לט} לשון מהרי"ץ בעץ חיים (קס"ג ב'), וסיים בה: וכן ראיתי מילדותי זקני תורה וכל העם לובשים בגדי יקר ומתעטפים לבנים לעשות רצון קוניהם כי קדושת היום מתחלת הלילה כשאר ימים טובים לא כמו הבעורים בעם בזמן הזה הבאים להתפלל ערבית ולקרות בבגדי גולה קדרות ושחרות אשר הלך חשכים ואין נוגה לו, ואני תמה מה נשתנה הלילה מביום שביום לובשים בגדי שמחה ולא כן בלילה וכו' עיי"ש.

^מ כן שמעתי מפי מהר"י צובירי זצ"ל שלא נהגו להניח התפלין בלילה עד אחר קריאת המגילה, אלא לחלצם בכימי השמים כשאר תעניות. [ועל עיקר המנהג להניח התפלין עד כימי השמים גם בזמן שמתפללים ערבית בצאת הכוכבים יבואר במקומו בעזהשי"ת], וכ"ה בסידור כנסת הגדולה מהדו"ח עמ' תפ"ז, וכן נהג מהר"ל קשת זצ"ל ק"ק דמאר, הגר"מ צובירי [וציין שמנהג שרעב לחלצן קודם תפלת ערבית], הגר"א שמן שליט"א שכך נהגו רוב הצבור, הגר"ח דחבש ק"ק דמאר.

^{מא} מהרש"י הלוי זצ"ל בספר דברי שלום חכמים עמ' רצ"א כתב וז"ל: המנהג בתימן כי כל יודע ספר אינו חולץ תפלו אפילו בלילה עד לאחר קריאתה, ואסמכתא למה שאמרו חז"ל ויקר אלו תפלין, כך ראיתי המנהג בעירנו צנעא עיר של סופרים. ע"כ. וכן העידו על המנהג הגר"ש קורח שליט"א, הגר"פ קורח שליט"א, הגר"א אריה שליט"א.

^{מב} בעיקר בקהילות השאמי.

^{מג} כ"כ בתכלאל מהר"י ונה, מהר"י צובירי בסידור כנסת הגדולה, תכלאל עטרת זקנים מנהג חבאן, סידור פאר התפלה מנהג בידא, וכן מנהג דמאר הגר"ח דחבש שליט"א.

כט. אסור לאכול קודם קריאת המגילה^מ, וכן המנהג לשמוע את המגילה כשהם שרויים בצום. אולם לצורך גדול מותר לטעום מעט^מ, דהיינו עד כביצה פת, ופירות אף יותר מכביצה, וכן מותר בשתיה.

ל. מעיקר הדין איסור אכילה קודם המגילה קיים גם בנשים^מ, אולם בתימן נהגו הנשים לאכול סעודת הלילה והבוקר עם בני ביתם קודם שקורים קריאת המגילה עבורם^מ.

לא. מי שהוא אנוס שאינו יכול לילך לבית הכנסת, ואם ימתין שיקראו לפניו אחרי צאת הקהל מבית הכנסת, יקשה עליו לשהות כל כך בתענית, יכול לשמוע קריאתה מפלג המנחה ולמעל ה', ויאכל מיד בצאת הכוכבים, אבל קודם שישמע קריאת המגילה אסור לאכול אע"פ שהתענית קשה עליו^א.

לב. באופן זה ששומע הקריאה מפלג המנחה מאדם אחר שאינו אנוס, יברך השומע את הברכות, והקורא לא יצא לעצמו בקריאה זו, אלא יקיים מצות קריאתה אחר צאת הכוכבים כדינה בברכה^ב.

^מ מהרד"ם בשו"ת רביד הזהב סי' י"ז, וכ"כ מהרי"ץ בעץ חיים קס"ד א'. ולאפוקי ממנהג המקומות שהביא הב"י סי' תרפ"ז מארח"ח וכ"ב שנהגו לקרות מבעוד יום כדי להקל על האנושים [=החולים] והמעוברות, ולא העלה מרן מנהג זה בשו"ע, [ועיי"ש ברביד הזהב מה שפירש בטעם מנהג זה].

^מ שתילי זיתים תרפ"ז סק"ד בשם מג"א.

^מ תה"ד סי' ק"ט, והובא ברמ"א סי' תרצ"ב ס"ד. ומחמת כן מנהג הרבה ש"צ למהר בקריאת הלילה יותר מביום. וכ"כ במצפונות יה"ת עמ' 135.

^מ שתילי זיתים שם סק"ח.

^מ כן מבואר בדברי הארח"ח וכ"ב שהובא בב"י תרפ"ז ובשתילי זיתים סק"ד.

^מ ראה ס' מצפונות יה"ת עמ' 135, וכן מסרו הגר"פ קורח שליט"א, הגר"ע בסיס שליט"א [והוסיף שמנהגם לקרות המגילה לנשים ביום בתוך סעודת הפורים], הגר"א אריה שליט"א, הגר"ח דחבש שליט"א, וכן שמענו מעוד זקנים.

^נ תרומת הדשן ופסקו בשו"ע תרצ"ב ס"ד. ובדין זה יש להעיר על מה שהביא בע"ח (קס"ג ב') דברי תה"ד ומרן הללו בזה"ל: "ואע"פ שתה"ד כתב ופסקו מרן דנהגו לקרותה מבע"י קצת כדי להקל על החולים והמעוברות המתענים" כבר האריך הפר"ח בזה והעלה דלא קיים המצוה וכו', וכן הוא מנהגינו. ע"כ. והנה לשון זה שהביא בשם תה"ד ומרן, אינו בדברי תה"ד ומרן אלא בדברי הארח"ח וכ"ב שהביא מרן בב"י סי' תרפ"ז, ולא העלה מנהג זה בשולחנו הטהור, כי אין המנהג כן גם לד' מרן וכנ"ל, ולא העלה מרן אלא דין התה"ד במי שהוא אנוס, וכלפי זה א"א לומר שאין מנהגינו כד' תה"ד כיון שאין כאן מנהג קבוע.

^נ רמ"א שם.

^נ שתילי זיתים תרפ"ז סק"ד ותרצ"ב סק"ז, ושו"ת רביד הזהב סי' י"ז, לחוש דבעינן לילה ממש וכ"ה ד' הפר"ח. והיינו כיון שהקורא אינו יוצא בעצמו בקריאה זו כיון שאינו אנוס, למה יכניס עצמו לספק ברכה, ועל כן יברך השומע כיון שכבר סומך על שיטה זו לענין קריאת המגילה עצמה.

- לג. קודם ברכות המגילה נהגו לומר פסוקי שבח והודאה שתחלתם חסדי ה', וסופם ולא אשקר באמונת^{יג}.
- לד. בליל פורים מברך קודם קריאתה שלש ברכות, "על מקרא מגילה", "שעשה נסים", ו"שהחיינו", וביום מברך "על מקרא מגילה", ו"שעשה נסים", ואינו מברך "שהחיינו"^{יד}.
- לה. בברכת שהחיינו של ליל פורים יכוין לפטור את מצות היום משלוח מנות וסעודת פורים^{יה}.
- לו. מנהגינו שהחזן לבדו עומד, והצבור יושב, בין בקריאת המגילה בין בברכותיה^{יז}.
- לז. לאחר הקריאה מברך [האל^{יז}] הרב את ריבנו, וחותם האל^{יח} הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע. ומנהגינו לברך ברכה זו אף בקורא אותה ביחיד^{יט}.

^{יג} ונוהגים לומר פתיחה זו בין בקריאתה בביהכ"ס בין בקריאתה בבית.

^{יד} "שו"ע תרצ"ב ס"א. וכן המנהג פשוט בכל קהילות תימן.

^{יה} שתילי זיתים תרצ"ב סק"א. ומתבאר מדברי רבינו כסברת הפמ"ג בד' המג"א ודלא כבאור הלכה ד"ה שהחיינו שפי' דדוקא בברכת שהחיינו דיום פוטר מצות היום, דהא קי"ל כד' מרן דאינו מברך ביום שהחיינו והשמיט רבינו הגהת רמ"א בזה, ואפ"ה כתב לכוין לפטור בברכת שהחיינו. ובמק"א הארכנו בעזה"י בביאור שיטתם.

^{יז} הגהות מהר"ל קשת זצ"ל על שתילי זיתים סי' תר"צ, וכן המנהג פשוט בכל קהילות תימן, ושלא כדברי שעה"צ תר"צ סק"א בשם מחצית השקל דמשום שומע כעונה צריכם גם כן לעמוד. וכבר כתב כן בכנה"ג על דברי הרמ"ע מפאנו שכתב שהברכה בעמידה 'ואנו לא נהגנו כן', וכ"כ ביפה ללב ח"ב סי' תר"צ אות ב' שהמנהג שלא לעמוד, [והשיג על מש"כ השכ"ג בשם הרמ"ע שיש לעמוד שכן הרמ"ע לא כתב כן אלא לענין הקורא ולא לענין השומעים].

ואכן כן מפורש ברמב"ם פ"ג מהל' שופר ה"י ומחזירין הספר למקומו יושבין כל העם ואחד עומד ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר וכל העם עונין אמן, וכו'. הרי מפורש דאין השומעין צריכין לעמוד בשעת הברכה של שופר, וכן הוא מנהגינו פשוט בברכת השופר ובברכות המגילה.

ובטעם הדבר יש לפרש בכמה אופנים או משום דעמידת החזן מועלת אף להשומעים כמבואר בדברי הר"י ן' גיאית שהובא בבאור הלכה סי' תפ"ט, או דבמצות שאין צריך לעמוד בהן אף בברכותיהן א"צ עמידה כמבואר בפני יהושע מגילה כ"א א', מור וקציעה וחכמת שלמה סי' ח'. ובמקום אחר הרחבנו עוד בזה.

^{יז} גירסת רס"ג הרמב"ם והתכאליל "האל" הרב את ריבנו, וכן המנהג בבלדי, אך שיטת רב עמרם גאון בסדורו שאין לומר תיבת "האל", וכן נהגו בחלק מקהילות השאמי כמו שהובא בתכלאל מהר"י משתא (עמ' קי"ב, אמנם יש שם תוספת באות דקה תיבת האל) ובשתילי זיתים תרצ"ב סק"ג, וכן העלה מהר"י צובירי זצ"ל בסדור כנסת הגדולה ובאגרת הפורים. וראה עוד בהרחבה במאמרו של הגר"א אריה שליט"א בגליון הלכה ומסורה פורים תש"ע.

^{יח} בחתימה מנהג הכל לחתום האל הנפרע, וכ"ה בתכלאל מהר"י משתא, וסדור כנסת הגדולה.

לח. במקצת קהילות נהגו לענות "אמן", על כל פסקא מברכת הרב את ריבנו.^ט

לט. גם מי שיצא ידי חובה מברך להוציא אחרים ידי חובתם^כ, ואף הקורא לנשים והוא כבר יצא ידי חובתו, חוזר ומברך להן, שהרי גם הם חייבות בקריאה כאנשים^{כז}. אמנם צריך להזהירן שלא יפסיקו בדיבור ושלא יסיחו דעתן כלל^{כח}.

כונת שומע ומשמיע

מ. הקורא את המגילה צריך שיכוין להוציא את השומע, והשומע צריך לכוין לצאת^{כט}, ושליח צבור דעתו בסתם להוציא את כל השומעים אפילו הם אחורי בית הכנסת, והצבור שבבית הכנסת סתמם מכוונים לצאת בקריאת הש"צ^ל.

סדר קריאת המגילה

מא. קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב, ובצבור לכתחילה יש לחזן לקרותה מעומד משום כבוד הציבור^{לא}.

מב. מגילת אסתר נקראת אגרת, ועל כן המנהג שהקורא קורא ופושט כאגרת, דהיינו שאת העמודים שקרא אינו כורך בגלילה כספר תורה,

^ט כן מפורש בלשון התכלאל הקדמון, וכן דעת רבינו השתילי זיתים שהשמיט הגהת הרמ"א בסי' תרצ"ב ס"א שכתב שאין לברך אחריה אלא בציבור, וכמש"כ בסי' תרפ"ח ס"ק כ"א שכתב שמברך לפנייה ולא אחריה, וכ"כ רבינו מהרי"ץ בע"ח קס"ד ב'.

^ז מהרי"ץ העלה מנהג זה בע"ח, אולם ברוב המקומות לא נשמע מנהג זה כעדות הרבנים, פרט לרדאע, ומחויית שנהגו כן. וכ"ה גם בס' נחלת יוסף מנהגי עדן.
^א שו"ע תרצ"ב ס"ג.

^כ שתילי זיתים סק"ו, מהרי"ץ בעץ חיים קס"ד א', ועל כן נוסח הברכה על מקרא מגילה ולא לשמוע מגילה כמש"כ מג"א והובא במשנ"ב ס"ק י"א לד' הפוס' שחייבות בשמיעה, וכן המנהג פשוט בכל קהילות תימן. ומכל מקום כתב בעריכת שלחן וכן מסר הגר"פ קרח שליט"א שיש שהיו נמנעים מלברך לנשים מחשש שמא ישיחו באמצע קריאתה, או לא יטו אוזנן לשמיעת כל תיבה ותיבה.
^ג עץ חיים שם.

^ד שו"ע תר"צ ס"ד. ועי' שעה"צ ס"ק מ"א דלפמש"כ בסי' ס' דאף בדרבנן צריכות כונה אין לחלק בין קריאה של לילה לשל יום, אמנם ד' רבינו השתילי זיתים בסי' ס' סק"ו פסק כד' המג"א בשם הרדב"ז בדרבנן א"צ כונה, ומ"מ י"ל דהכא צריך כונה משום דדברי קבלה כדברי תורה דמי.

^ה שתילי זיתים תר"צ ס"ק ל"ב בשם פר"ח.

^ו שו"ע תר"צ ס"א.

אלא מניחו פשוט כאגרת^{טו}. ולענין השומעים מנהג רוב המקומות שאינם פושטים כאגרת, אלא כורכים כספר תורה^{טז}, ויש שנהגו גם השומעים לפשוט^{טז}.

מג. בהרבה מהקהילות המנהג לקרותה כאגרת בלא הפסק ונשימה בין הפסוקים^{טז}, וכשרוצה להפסיק בנשימה, מפסיק בטעם המעמיד האחרון בפסוק, ויש שנהגו להפסיק בין הפסוקים בנשימה מיושבת עד הפסק כדי נשימה^{טז}.

מד. נהגו לקרוא חמשה פסוקים אלו כל הקהל בקול רם בנשימה המיוחדת להם^{טז}, והם: איש יהודי, ויתלו את המזן, ומרדכי יצא, ליהודים, כי מרדכי היהודי^{טז}. ומנהג עי"ת צנעא ועוד מקומות שתחילה קורא החזן ואחר כך

^{טו} שתילי זיתים ס"ק ל"ו, וביאר דבריו בהרחבה ברביד הזהב חלק החידושים דלשון הרמב"ם ומרן קורא ופושט דמשמע דכל שקורא פושט ולא שפושט כל המגילה קודם הקריאה, ושלא כלשון הטור שכתב פושט וקורא, והשיג ע"ד באר הגולה שכתב לפרש בלשון השו"ע כד' הטור דלא זו הדרך ולא זו העיר דפשיטא דההפרש רב ביניהם. ועפ"י האמור צ"ע מש"כ רבינו בשתילי זיתים ס"ק ל"ו על פירושו בד' השו"ע שכן הוא פי' ד' הטור, והרי פי' לנו באר היטב ברביד הזהב דד' הטור בהיפך, ולכאור' נראה שט"ס נפל כאן [גם בכת"י], וצ"ל 'כ"ה פי' ד' רבינו'. שו"ר בענף חיים על ע"ח אות ל"ו שעמד בקושי דברי רבינו בדקדוקו מלשון מהטור וכתב ליישב בב' אופנים, אך לא זכר מדברי רבינו ברביד הזהב שמבואר להיפך בד' הטור כנ"ל. ויש עוד מקום לפרש בדוחק דברי השת"ז ואכמל"ב.

וכן העלה בד' הרמב"ם בעץ חיים קס"ד ב'. וכן פירשו בד' הרמב"ם והשו"ע בבית דוד סי' תפ"ה, [ונכתב שכן המנהג ואין לשנות], ושלחן גבוה ס"ק ל"ח. [ומנהג ק"ק ביצ'א שפושט כאגרת קודם הקריאה, (סדור פאר התפלה)].

^{טז} כמשמעות לשון השו"ע שאין מנהג זה אלא בקורא. וכ"כ הגר"פ קורח שליט"א במגילת אסתר שלום ואמת עמ' ט"ז.

^{טז} הגר"ח דחבש שליט"א, שכן מנהגם בק"ק דמאר.

^{טז} עץ חיים קס"ו ב', וראה מה שהרחיב בזה בטוטו"ד מהר"י צובירי זצ"ל באגרת הפורים פ"א סי' א'. ומנהג זה מובא בחי' הרמב"ן מגילה י"ז א', שבלי הלקט סי' קצ"ח בשם ר' ישעיה, ברוקח, ובפי' הראב"ע המובא בב"י סי' תר"צ, ועי' בפעולת צדיק ח"ב סי' קנ"ו שיישב דברי הראב"ע מקושיות האחרונים. וראה גם מאמר תר"צ סק"י שהביא גירסא אחרת בדברי הראב"ע. וכן נהג מהר"ל קשת זצ"ל, וכן מסרו על המנהג הגר"פ קורח שליט"א.

^{טז} שתילי זיתים ס"ק ל"ד בשם המג"א דלא יפסיק בין פסוק לפסוק אלא כדי נשימה. וכ"ה בטור. ומבואר דכדי נשימה מיהא מפסיק, וכן נהגו בכמה מקהילות תימן, להפסיק בין הפסוקים כעדות הגר"א שמן שליט"א, הגר"א אריה שליט"א, הגר"ח דחבש שליט"א, וכן שמענו על עוד קהילות, וזו גם שיטת מחזור ויטרי סי' רמ"ז שהוכיח דיכול להפסיק בנשימה בין הפסוקים עיי"ש.

^{טז} בנשימה המיוחדת לפסוקים אלה. (הרבנים שליט"א).

^{טז} תכלאל מהר"י ונה, שתילי זיתים תר"צ ס"ק ל"ח, וכן המנהג ברוב קהילות תימן אע"פ שבע"ח כתב לומר רק ארבעה והשמיט פסוק ומרדכי יצא, כבר נהגו ברוב קהילות לומר כל החמשה, וכמו שהעידו מהרש"י הלוי זצ"ל דברי ש"ח עמ' רע"ח, ומהר"י צובירי זצ"ל באגרת הפורים פ"א. ופסוק ויתלו שמנהגנו להוסיף הביא מקורו בשתילי זיתים שם שכ"כ רבינו יחיאל בן הרא"ש, וכן כתב בע"ח והביא מקור בדברי שבלי הלקט ותניא רבתי, וכ"ה באגרת הפורים שם. וטעם אמירתו כתב מהר"י ונה וז"ל: משום שנאמר

הקהל^{עד}, ומנהג הרבה מיתר קהילות תימן שהקהל קורא תחלה ואחר כך החזן^{עה}.

מה. צריך לומר עשרת בני המן ותיבת "עשרת" בנשימה אחת, להודיע שכולם נתלו ונהרגו כאחד^{עו}, והמנהג לומר מחמש מאות איש עד עשרת בנשימה אחת^{עז}, ובדיעבד אם לא אמר בנשימה אחת יצא^{עח}.

מו. נהגו להאריך בויון של ויזתא^{עט}.

מז. יש שנהגו שהחזן מגביה את הקול מעט כשאומר בלילה הוא^פ, ויש שלא נהגו בכך^{פא}.

מח. יש שנהגו לנענע את המגילה כשאומר את האגרת הזאת^{פב}, אך ברוב המקומות לא נהגו בכך^{פג}.

מט. אחר הקריאה כורך הקורא את המגילה, ומברך ברכה שלאחריה^{פד}, ויש אומרים שבדוקא יכרוך ואחר כך יברך^{פה}, ויש אומרים שאם רצה מברך ואח"כ כורך^{פו}. ולכל הדעות אסור לכרוך המגילה בשעת הברכה^{פי}.

באבוד רשעים רנה ולא עוד אלא שלא אמר דוד הללויה אלא עד שראה במפלתן שלרשעים שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את יי הללויה, והן דברים נכוחים למבין. ע"כ.

ודע שיש עוד מנהגים בזה, בספר זכרון תימן (עמ' ר"ס) מנהג צ'אלע לומר רק ארבעה פסוקים והשמיטו פסוק ויתלו. מנהג ק"ק שרעב כי גדול מרדכי, וכן מוישם המלך אחשורוש פסוק בפסוק עד הסוף. הגר"מ צובירי שליט"א. מנהג ק"ק רדאע להוסיף פסוק כי גדול מרדכי, הגר"ע בסיס שליט"א.

עוד יש לציין מנהג ק"ק חבאן שנהגו הקהל לקרוא תשעה פסוקים, בנוסף לחמשה הנ"ל מוסיפים: ויהי בימי אחשורוש, בימים ההם, ויבוקש הדבר, כי גדול מרדכי. (תכלאל עטרת זקנים עמ' של"ד).

^{עד} שתילי זיתים תר"צ ס"ק י"ב, עץ חיים קס"ד א', מהר"י צובירי זצ"ל אגרת הפורים עמ' ס"ז. [ובמנהג זה יש מעלה להקדים הקריאה של החזן שהיא מתוך מגילה כשרה על קריאת הצבור שהיא קריאה בע"פ או מתוך מגילה שאינה כשרה ויוצאין בה בדיעבד, ועוד יש תועלת במנהג זה שיש ביד החזן לגלול את המגילה שבידו בזמן שהקהל חוזר על הפסוק האחרון].

^{עה} כ"ה באבודרהם, רמ"א תר"צ ס"ז, וכן מנהג דמאר, רדאע, שרעב, ועוד.

^{עו} שו"ע תר"צ סט"ו.

^{עז} רמ"א בהגהה, והעלהו בשתילי זיתים.

^{עח} שם.

^{עט} כן מתבאר ממה שהעלה בשתילי זיתים תרצ"א ס"ד הגהת הרמ"א, וכ"כ בעריכת שלחן שם סי"ב.

^פ מקור המנהג בדברי מהרי"ל שהובא בד"מ ומג"א תר"צ ס"ק י"ז, ואמנם בשתילי זיתים ובע"פ לא העלו דברי מג"א הללו ומשמע דלא נהגו כן, ברם הגר"פ קורח מסר שאמנם בדרך כלל לא נהגו בכך אך המדקדקין שידעו דברי מג"א נהגו להגביה הקול מעט, וכן נהג מהר"ל קשת זצ"ל ק"ק דמאר, וכן מסר הגר"א אריה שליט"א שכן מנהג מר אביו זצ"ל, וכן יש שנהגו בק"ק שרעב הגר"מ צובירי שליט"א, וכן שמענו על מנהג זקנים בעוד מקומות בתימן.

^{פא} הגר"ש קורח שליט"א, הגר"א שמן שליט"א, הגר"ח דחבש שליט"א.

^{פב} הגר"מ צובירי שליט"א ק"ק שרעב.

^{פג} הרבנים שליט"א.

נ. אין מדקדקין בטעויותיה, ויש אומרים דהיינו דוקא בטעות שאינה משנה את המשמעות, כגון שאמר במקום יהודים יהודיים, אבל בטעות המשנה את המשמעות, כגון, במקום יושב ישב, ובמקום נוּפֵל נָפַל מחזירין אותו^{פח}, וכן המנהג^{פט}.

נא. אחר שבירך ברכה שלאחריה אומר החזן: "ארור המן"^צ והצבור עונים: "ברוך מרדכי"^{צא}, וחוזרים כך החזן והצבור שלש פעמים^{צב}, וחוזר החזן ואומר: "ברוך מרדכי", והצבור עונים: "ארור המן", וחוזרים כך שלש פעמים, ואומר החזן: "ארורה זרש", והצבור עונים: "ברוכה אסתר", וחוזרים כך שלש פעמים, וחוזר החזן ואומר: "ברוכה אסתר", והצבור עונים: "ארורה זרש"^{צג}, וחוזרים כך שלש פעמים, ואומר החזן: "ארורים אויבים", והצבור עונים: "ברוכים ישראל", וחוזרים כך שלש פעמים, וחוזר החזן ואומר: "ברוכים ישראל", והצבור עונים: "ארורים אויבים",

^{פד} לשון מרן בשו"ע תר"צ סי"ז, וכ"כ מהר"י בשירי הובא באגרת הפורים (עמ' ק"מ).

^{פה} במשנ"ב ס"ק נ"ז בשם א"ר ועוד אחרונים דבדוקא יכרוך ואח"כ יברך משום דגנאי למגילה שתהא מונחת כך, וכן הביא מהר"י ונה בהערה דלהלן בשם יש שמקפידים, וכן העלה מהר"י צובירי זצ"ל שם, וכן מסרו הגר"פ קורח שליט"א, הגר"א אריה שליט"א, והגר"ח דחבש שליט"א שהמנהג שהחזן כורך בזמן שהצבור חוזר ואח"כ מברך.

^{פו} מג"א והובא בשתילי זיתים ס"ק ל"ז, וכ"כ בספר סדר היום הובא במהר"י ונה וז"ל: ויש מקפידין שלא לברך אותה אלא אחר שגולל המגילה ולמדו זה מענין ספר תורה שאין הקורא מברך עד שגולל הס"ת ונראה לי שאינו דומה הענין הזה לספר תורה כי הס"ת הוא כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בו ונפיק מיניה חורבא, אבל כאן אין לחוש אם הברכה כתובה בה ולא נפקא מיניה חורבא. ע"כ. וכן נהג מהר"ל קשת זצ"ל, וכן מסרו הגר"ש קורח שליט"א והגר"מ צובירי שליט"א שלא נהגו לדקדק לכרוך קודם הברכה.

^{פי} כ"כ בספר סדר היום הובא במהר"י ונה, ובעץ חיים קס"ד ב'.

^{פח} שו"ע תר"צ סי"ד. ועי' שלחן גבוה שנקט דהאי י"א, סתם וי"א הוא והלכה כסתם דאף בשינוי משמעות א"צ לחזור, אמנם לפ"מ שכתבו האחרונים בכמה דוכתי דכאופן שהסתם הוא דין פשוט לכו"ע אין זה חשוב סתם ויש, וכע"ז כתב השכ"ג הובא בשתילי זיתים סי' רס"ח סק"ה, א"כ י"ל שאין זה סתם וי"א, והלכה כד' הי"א, ובפרט שהי"א היא סברת רוב הראשונים, הרשב"א הרמב"ן הריטב"א בשם רבותיו הר"ן נימוקי יוסף והארחות חיים שהובא בכ"י.

^{פט} הגר"פ קורח שליט"א.

^צ בק"ק ביצ'א נהגו להוסיף "וארורים בניו", וכן בארורה זרש מוסיפים "ארורה זרש וושתי". (סדור פאר התפלה).

^{צא} רביד הזהב חלק החידושים תר"צ סי"ו, ופירש הטעם למנהגינו הכוונה בזה לומר אתה אמרת ארור המן אבל מרדכי לא דברת ממנו כלום ואנו אומרים לא די שארור המן אלא גם ברוך מרדכי ועד"ז כולם.

^{צב} ופי' רבינו ברביד הזהב שם שהטעם כדברי רבותינו (מנחות ס"ה א') שבת זו מגל זה שאומרים אותו ג"פ.

^{צג} ונהגו להאריך ולהתיז אות ש' של סוף שמה. מצפונות יה"ת עמ' 135, הגר"פ קורח שליט"א במגילת אסתר שלום ואמת עמ' ט"ז.

וחוזרים כך שלש פעמים, ובסיום אומרים החזן והצבור: "ברוכים ישראל וגם חרבונה זכור לטוב". ואת הארורים אומרים במהירות וחפזה, ואת הברוכים בנחת ונעימה שמחה.

נב. לא נהגו לומר פיוט "אשר הניא" אחר קריאת המגילה^ד.

חיסר תיבה מקריאתה

נג. צריך לקרות המגילה כולה^ה, ואם חיסר ממנה אפילו תיבה אחת לא יצא^ו, ולכן טוב שתהא ביד כל אחד מגילה כדי שאם יחסר בשמיעתו תיבה אחת או יותר, ישלימנה מתוך המגילה שבידו^ז.

נד. קראה מתנמנם הואיל ולא נרדם בשינה יצא, כיון שקראה כולה, אבל שמעה מתנמנם לא יצא, כיון שבזמן שנמנם החסיר תבות משמיעתה^ח.

קראה על פה

נה. וצריך שתהא הקריאה מתוך מגילה כשרה על קלף, ולכתחילה צריך לקראה כולה מתוך הכתב, ובדיעבד אם קרא מקצתה בעל פה ואפי' עד חציה^ט, יצא.

נו. מי שאין בידו מגילה כשרה או ששומע הקריאה בעל פה, לא יקרא עם החזן אלא שומע ושותק^י, אבל מי שבידו מגילה כשרה יכול^{יא} לקראה יחד עם החזן מלה במלה בלחש^{יב}.

^ד ועל כן השמיט בשתילי זיתים תרצ"ב ס"א דברי הרמ"א בזה.

^ה שו"ע תרצ"ג ס"ג.

^ו שתילי זיתים שם סק"ז, משנ"ב סק"ה.

^ז משנ"ב תרצ"ג ס"ק י"ט.

^ח שו"ע תרצ"ג ס"ב.

^ט יש בנותן טעם להביא מנהג ק"ק עדן כפי שהובא בספר נחלת יוסף שהחזן קורא חצי הפסוק דהיינו עד האתנח והצבור בלחש אחריו וחצי הפסוק גורסים הצבור בקול רם. [ומנהגם שהיה ביד כל אחד מהקהל מגילה כשרה, ובאופן שאין מגילות כשרות ביד הכל, אין נוהגים כן]. עוד כתב בנחלת יוסף שמנהגם לחלק אותה לשני חזנים הראשון חציה הראשון, והשני חציה השני.

^י שו"ע תרצ"ג ס"ד והרמ"א שם.

^{יא} וראה בדברי מהר"י צובירי זצ"ל באגרת הפורים עמ' ס"ז ששמע שכן המנהג, וכן מסרו הגר"ש קורח שליט"א, הגר"פ קורח שליט"א. ויש מקומות שאף שיש בידם מגילה כשרה הקשיבו לקריאת החזן, מהר"ל קשת זצ"ל, הגר"מ צובירי שליט"א, הגר"א אריה שליט"א, הגר"ח דחבש שליט"א.

^{יב} אבל לא יקרא בקול רם כיון שאינו מכוין להוציא את השומעים אותו ושמה יתן השומע לב לקריאתו. שער הציון ס"ק י"א. וכ"כ מהר"י צובירי זצ"ל שם. [אך צריך ליזהר להשמיע לאזנו כמש"כ בשעה"צ תרפ"ט סק"ז דלחד תירוצא בב"י השמיעה לאזנו לעיכובא משום פרסומי ניסא].

קרא ולא השמיע לאזנו

נז. הקורא צריך להשמיע לאזנו את מה שמוציא בפיו, קרא ולא השמיע לאזנו לא יצא^{קז}, ויש אומרים שיצא בדיעבד^{קד}.

הפסקה ושיחה באמצע הקריאה

נח. לכתחילה אין להפסיק בקריאתה אף בשהיה וכל שכן בשיחה^{קה}, ואם סח הקורא באמצע הקריאה בדברים אחרים בדיעבד יצא^{קי}, אבל השומע שסח בעת שהקורא קורא, ועי"ז החסיר אפילו תיבה אחת בלבד, לא יצא^{קי}, אמנם אם השלים תיבה זו בקריאה בעל פה או מתוך מגילה שאינה כשרה יצא ידי חובתו כמו שיבואר להלן.

נט. קראה סירוגין יצא, דהיינו שאם הפסיק ושהה חוזר למקום שפסק, ואין צריך לחזור לראש המגילה, ואפילו שהה כדי לגמור את כולה^{קח}, ואין חילוק בין אם שהה מחמת אונס או מחמת רצון^{קט}.

ס. לא נהגו בכל קהילותינו להכות בעת קריאת המן, בין בקריאת המגילה בין לאחריה בשעת אמירת ארור המן^{קי}.

גירסאות במגילה

סא. גירסת תימן ואיש לא עמד "לפניהם", ואין חוזרים שנית לומר בפניהם, וכן להשמיד "ולהרוג" ולאבד ולא חוזרים לומר "להרוג"^{קיב}.

^{קז} כן מתבאר ממש"כ בשו"ע תרפ"ט ס"ב ושתילי זיתים סק"ג דבעינן שישמיע לאזנו משום פרסומי ניסא, וכל שלא השמיע לאזנו ליכא פרסומי ניסא.

^{קד} שתילי זיתים שם שכ"ד לבוש ב"ח מג"א ופר"ח, שכ"פ הרשב"א פרק הקורא, וציין השתילי זיתים שגם שבנוסחת הרמב"ם שלפניו לא כלל חרש בתוך אלו שאין חייבים בקריאתה.

^{קה} שתילי זיתים סי' תר"צ בשם הלבוש.

^{קי} רמ"א תר"צ ס"ה.

^{קי} מג"א סי' תר"צ, הובא בשתילי זיתים ס"ק י"ד וט"ו, משנ"ב.

^{קי} שו"ע תר"צ ס"ה.

^{קט} עי' משנ"ב ס"ק י"ח שעפ"י ד' הרמ"א סי' ס"ה בשהה מחמת אונס חוזר לראש, אכן ד' מרן שם שאין לחלק וכ"פ שם בשתילי זיתים, והשמיט הגהת הרמ"א שם.

^{קי} רבינו השתילי זיתים השמיט הגהת הרמ"א בסי' תר"צ סי"ז ששם הובא ענין הכאת המן, משום שאין מנהגינו בזה כלל, ואין מכים לא בתוך המגילה ולא לאחריה באמירת ארור המן. (הרבנים שליט"א).

^{קיב} כן הגירסא בספרי תימן, וכ"ה בכתר ארם צובא המיוחס לבן אשר, וכן העידו על המנהג כל הרבנים שליט"א.

סב. ויהי "כאמרם" אליו יום ויום, הכתיב "באמרם", והקרי "כאמרם" קי"ב.

מדיני המגילה

סג. לכתחילה צריך שתהא המגילה כתובה כולה לפניו, ובדיעבד אם השמיט הסופר באמצעה תיבות אפילו עד חציה, וקראם הקורא על פה יצא קי"ג, וכל זה באמצעה, אבל בראשה או בסופה קי"ד, אם החסיר ממנה ענין שלם הרי זו פסולה קט"ו.

סד. כיוצא בזה השומע את המגילה מפי החזן ואין לפניו מגילה כשרה, אם החסיר לשמוע תיבה או כמה תיבות מהחזן יכול להשלימם בעל פה, או בקריאה מתוך מגילה מודפסת, ועל כן אף מי שאין בידו מגילה כשרה מן הראוי שתהיה לפניו מגילה מודפסת, שאם יחסיר איזו תיבה מהחזן ישלימנה מתוך המגילה שלפניו קט"ז.

סה. מי שאין לו מגילה כשרה קורא מתוך החומש [אפילו חומש שלנו שאינו עשוי בגלילה קי"ז] בלא ברכה קי"ח.

סו. לא נהגו ליטול ידיהם קודם הנגיעה במגילה, אע"פ שנוגעים בידיהם בלא מטפחת קי"ט.

קי"ב בראבי"ה סי' תקמ"ח באמרם כתיב וקרי כאמרם ואו"ז סי' שע"ג, מהר"ם מינין סי' ס"א, וכן המנהג פשוט (הרבנים שליט"א).

קי"ג שו"ע תר"צ ס"ג.

קי"ד רמ"א שם.

קי"ט כ"כ רבינו השתילי זיתים סק"ח וז"ל: כגון מתחלתה עד איש יהודי שהוא ענין שלם, (ב"י בשם ר"ן). ע"כ. ומבואר דאם החסיר פחות אינה נפסלת בכך, דרבינו מפרש דברי הרשב"א והר"ן בדוקא, וכ"כ בבאור הלכה בדעתם, ודלא כמטה יהודה שהובא שם.

אלא דצ"ע למאי דהעלה רבינו הגהת הרמ"א מהארוחות חיים בשם הרא"ה דאף באמצעה אם חסר ענין שלם פסולה, ואי נימא דאף בראשה אין נפסלת אלא בחסר ענין שלם, א"כ מה הפרש יש בין אמצעה לראשה, וע"כ דס"ל לרמ"א בד' הרשב"א והר"ן דבראשה פסול אפי' בפסוק אחד וכמש"כ בבה"ל לדקדק מדברי הרמ"א. ואילו לפירוש רבינו בד' הרשב"א והר"ן נמצא דפליגי על הארח"ח ובאמת כ"ה ד' הפר"ח והשיג על הרמ"א שהביא ד' הארח"ח, אבל רבינו שהעלה ההגהה וכ' בד' הרשב"א והר"ן דאינה נפסלת אלא בענין שלם, צ"ע. וצ"ל בד' רבינו דנחלק על הרמ"א וס"ל דלעולם הרשב"א והארח"ח פליגי, ומה שהעלה ההגה הוא דיש לחוש לד' ארח"ח בכך דבחסר ענין שלם פסולה, אבל בהא דפסק הרמ"א לפרש ד' הרשב"א דאף בחסר פסוק מראשה פסולה לא ס"ל, ועל כן פסק דאף בראשה אינו נפסל אלא בחסר ענין שלם. [וכבר מצינו כיוצ"ב בדברי רבינו שמפרש ד' ההגה שלא כפי כונת הרמ"א, עי' מש"כ בספר פרי עץ הדר עמ' ל"ג].

קט"ז משנ"ב תר"צ ס"ק י"ט.

קי"ז שתילי זיתים סי' תרצ"א סק"ל.

קי"ח שו"ע סי' תרצ"א ס"י.

החייבים בקריאתה

זו. הכל חייבים בקריאת מגילה בין אנשים בין נשים^{קב}, וכן קטנים וקטנות שהגיעו לגיל חינוך.

סח. עבור הנשים נהגו לקרוא בדרך כלל בבית^{קכא}, ויש שהיו באות לשמוע את הקריאה בבית הכנסת^{קכב}.

סט. מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה^{קכג} לחנכם במצות פרסומי ניס א^{קכד}, אבל לא יביאו קטנים ביותר שמבלבלים דעת השומעים^{קכה}.

שמיעה מבר חיובא

ע. אחד הקורא את המגילה ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו, ובלבד שיהיה הקורא בר חיובא, לפיכך אם היה הקורא חרש או שוטה או קטן אפילו הגיע לחינוך, לא יצא ידי חובתו^{קכו}.

עא. אשה כיון שחייבת בקריאת מגילה מוציאה את האנשים ידי חובתם^{קכז}, ויש אומרים שאינה מוציאה את האנשים^{קכח}, והעיקר כדעה ראשונה^{קכט}.

ק"ט הרבנים שליט"א. וזה כמש"כ בדרכי משה סי' קמ"ז שבשאר כתבי הקודש אין נזהרין כלל, ולא ראיתי מימי מי שחשש לזה בשאר ספרים, וכ"כ הרמ"א בהגהה שלא נהגו ליזהר בכתבי הקודש, וכ"כ בשו"ע הרדב"ז ח"ב תשע"א שכתב ולא ראינו מימינו מי שיהיה נזהר בזה. וכ"כ בענף חיים על ע"ח (ג' א') שהמנהג שאין מקפידין אלא בס"ת.

אמנם הרמ"א בהגהה שם כתב דטוב להחמיר אם לא נטל ידיו, וכ"כ בשתילי זיתים קמ"ז סק"א בשם מג"א דמגילה הכתובה כדינה צריך ליטול, ומבואר ברמ"א ושת"ז שם שבנטל ידיו [ולא הסיח דעתו משמירתם] א"צ ליטול. וכתב בהגהות מהר"ל קשת זצ"ל שלמנהג תימן שאין הכהנים נוטלים ידיהם כמש"כ בשתילי זיתים סי' קכ"ח ס"ק י"ח, והטעם משום שסומכים על הנטילה של הבוקר, א"כ ה"ה בקריאת מגילה בביהכ"ס א"צ ליטול.

קכ וחיוב הנשים בין בלילה בין ביום, כן פשוט בכל הפוסקים, וכן המנהג ברוב ככל המקומות, וכתב הגר"פ קורח שליט"א המדקדקים במצוות קורין לנשים בלילה וביום, ושאינם זהירים קורין רק ביום, ע"כ. [וראה ספר זכרון תימן צ'אלע שלא נהגו לקרוא מגילה לנשים אלא ביום ולא בלילה, ומנהג הפוך מזה בקהילה מן הספרדים בספר מאורי אור חלק עוד למועד (קט"ו ב') שלא נהגו לקרוא לנשים אלא בלילה ולא ביום].

קכא ס' מצפונות יה"ת, הגר"פ קורח שליט"א, הגר"ע בסיס שליט"א, הגר"א אריה שליט"א.

קכב הגר"ש קורח שליט"א, הגר"ח דחבש שליט"א.

קכג שו"ע תרפ"ט ס"ו, ועי' באור הלכה שם דהיינו שהגיעו לחינוך. וכ"מ בדברי הלבוש שבסמוך.

קכד שתילי זיתים סק"ח בשם הלבוש.

קכה שם בשם מג"א.

קכז שו"ע תרפ"ט ס"ב. וכתב בשתילי זיתים סק"ג שיש אומרים שבחרש יצא בדיעבד.

קכז כשיטת רש"י ערכין ג' א', רשב"א ריטב"א ומאירי מגילה ד' א', או"ז סי' שס"ח, הגמ"י ומ"מ בד' הרמב"ם.

חיוב קריאתה בלילה וביום

עב. חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולחזור ולקוראה ביום, ושל לילה זמנה כל הלילה, ושל יום זמנה כל היום מהנין החמה, עד שקיעת החמה.

עג. קראה משעלה עמוד השחר, יצא בדיעבד^{קל}, ואם הוא קצת אנוס יכול לקרותה לכתחילה משעלה עמוד השחר^{קלא}.

עד. אם לא קרא המגילה ביום פורים עד ששקעה החמה, ועדיין הוא קודם צאת הכוכבים, יקרא בלא ברכה^{קלב}.

קריאתה ברוב עם

עה. צריך לחזר לקרותה בעשרה, ואם אי אפשר בעשרה, קורא אותה בברכותיה ביחיד^{קלג}.

עו. יש אומרים שבפחות מעשרה לכתחילה אין מוציא את האחרים ידי חובתם, אלא אם כן אינם יודעים לקרוא^{קלד}, ויש אומרים שאף לכתחילה יכול להוציא את האחרים היודעים אף בפחות מעשרה^{קלה}, ועל כן עדיף שיקרא אחד לכולם משום "ברב עם הדרת מלך"^{קלו}.

עז. העיקר להלכה שנשים מצטרפות לעשרה^{קלז}.

קכח שיטת הבה"ג הובא בתוס' וראשונים מגילה ד' א'.

קכט כן מתבאר מדברי מרן בשו"ע סי' תרפ"ט ס"ב שהעלה בסתם דנשים מוציאות אנשים, וד' בה"ג הביא בשם י"א, וקי"ל הלכה כסתם, וכן תפס רבינו השתילי זיתים תר"צ ס"ק מ"א, וסי' תרצ"ב סק"ו. [והגר"ח דחבש שליט"א העיר מדברי השתילי זיתים סי' רע"א סק"ג שהעלה שם לשון מג"א דאשה אינה מוציאה משום דזילא בה מילתא, ויש ליישב שלא כתב שם כן אלא לומר דאפילו לשיטת בה"ג דאינה מוציאה, ה"מ במגילה דרבים נינהו, אבל בקידוש מוציאה לכו"ע].

קל שו"ע תרפ"ז ס"א.

קלא שתילי זיתים תרצ"ב סוסק"ח.

קלב משנ"ב תרפ"ז סק"ה.

קלג שו"ע תר"צ סי"ח.

קלד שו"ע סי' תרפ"ט ס"ה, ומש"כ שהוא לכתחילה כ"כ בשתילי זיתים סק"ז בשם הפר"ח.

קלה שתילי זיתים סק"ז בשם המג"א שהביא דברי רבינו ירוחם אבודרהם ומהרי"ל שמוציאים אף לכתחילה, ואזיל רבינו לשיטתו בסי' תקצ"ד שהעלה הגהת רמ"א שם שיש חולקים סי' ס"ב סי' קכ"ד שתילי זיתים שם.

קלז שתילי זיתים תר"צ ס"ק מ"א דאם מוציאות כ"ש שמצטרפות, והשמיט הגהת רמ"א שהביא די' להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה, וכתב דהרמ"א לטעמיה דאין נשים מוציאות אנשים, אבל למאי דסבירא לן דנשים מוציאות אנשים כ"ש שמצטרפות כמש"כ הב"י סי' תרפ"ט בשם הר"ן.

עח. מבטלים תלמוד תורה מפני מקרא מגילה בעבור, וקל וחומר לשאר מצות של תורה שכולן נדחים מפני מקרא מגילה, חוץ ממת מצוה שאין לו קוברים שהפוגע בו קוברו תחלה ואחר כך קורא את המגילה, ואם אין לו שהות לקראה אחר כך, מקרא מגילה קודם אף למת מצוה^{קלח}.

עט. מצוה לילך לקרותה בבית הכנסת, ואפילו יש לו מאה אנשים בביתו, ילך לבית הכנסת משום ברוב עם הדרת מלך^{קלט}.

מדיני כתיבת המגילה

- פ. המגילה תהיה כתובה בדיו על הגויל או על הקלף^{קמ}.
- פא. מנהג תימן שכל פרשיות המגילה סתומות^{קמא}.
- פב. לא דקדקו לעשות תגין^{קמב}.
- פג. מנהג קדמונים לכתוב עשרת בני המן בתחלת הדרך, ומתחתיו כותבים עוד שיטות^{קמג}, ובדורות אחרונים נהגו לכותבם בדרך בפני עצמו^{קמד}.
- פד. צריך לעשות עמוד עץ בסופה לכרוך את המגילה עליו^{קמה}, ויש שנהגו כן^{קמו}, ויש שלא נהגו בכך^{קמז}.

^{קלח} רמ"א בהגהה סוס"י תרפ"ז, וכתב בשתילי זיתים סק"י שכן דעת מרן. ואמנם בשתילי זיתים סק"ז כתב בדעת מרן כד' הפר"ח המג"א והט"ז, אך כבר העיר בזה מהר"ח קורח זיע"א וז"ל: בסימן תרפ"ז כתב השת"ז סק"ז ואעפ"י שעובר זמן המגילה ונדחית לגמרי וכו' והסכים דברי פר"ח ומ"א וט"ז וב"ח לדעת מר"ן, ובסק"י חזר בו הרב וכתב דברי רמ"א מסכימים לדעת מר"ן וחידש עליהם וכתב שהפר"ח וט"ז ומ"א חולקים והווי תרתי דסתין אהדדי, ועיינתי בכת"י הרב ומצאתי שהשני חידושים כתבם בסוף הגליון ומוכח משם שהאחרון עיקר וחזר בו ממ"ש בתחילה ומפני שהוא כתוב בסוף הגליון לא חש לו להעביר עליו קולמוס ובודאי שהיה דעתו למחקו. ע"כ. (נדפס בקובץ זכור לאברהם תשנ"א עמ' קס"ג).

^{קלט} שתילי זיתים תר"צ סק"מ.

^{קמ} שו"ע תרצ"א ס"א, וכן נהגו בתימן לכותבה או על הגויל או על הקלף (הרבנים שליט"א).

^{קמא} עריכת שולחן סי' תרצ"א.

^{קמב} שו"ע תרצ"א ס"ב ביש אומרים בתרא, והשמיט בשתילי זיתים מש"כ הרמ"א. [אמנם עי' עריכת שולחן תרצ"א ס"ח שכתב שבדורות מאוחרים נהגו לתייגה].

^{קמג} עץ חיים קס"ו ב'.

^{קמד} עריכת שולחן תרצ"א ס"א.

^{קמה} שו"ע תרצ"א ס"ב, ופי' בשתילי זיתים בשם הלבוש שהטעם משום כבוד, כדי שיהיה לה לשומר. ולפי"ז נראה שאינו מעכב, וכמש"כ בשו"ת הרשב"ש סי' תקמ"ט, ובספר מטה יהודה, [ודלא כספר שולחן גבוה שכתב דהטעם משום ספר ושהוא לעיכובא].

^{קמו} כן מתבאר מדברי השתילי זיתים ס"ק י"ג שהעלה דברי שכנה"ג שנהגו בספרד לעשות לה עמוד כדברי מרן, והשמיט הגהת הרמ"א שהביא מנהג אשכנז שאין עושים לה עמוד. וכן נהג מהר"ל קשת זצ"ל, וכן מסר הגר"מ צובירי שנהגו לעשות עמוד.

^{קמז} עריכת שולחן תרצ"א ס"ו. וכן מסר הגר"פ קורח שליט"א שרבים בקהילותינו לא עשו עמוד, הגר"א שמן שליט"א. הגר"ע בסיס שליט"א והגר"א אריה שליט"א מסרו שיש מגילות עם עמוד ויש בלא עמוד.

פה. מגילה שיש בה ניקוד בדיו אינה נפסלת בכך בדיעבד^{קמח}, ויש שנהגו^{קמט} לעשות סימונים במגילה ע"י חקיקה בברזל כדרך שנהגו לעשות בספרי תורה, בסוף פסוק, ובניקוד ואת בצירי, מרדכי בקמץ, וכיוצ"ב, ומותר לעשות כן לכתחלה^{קי}.

פו. מי שאינו יודע לקרוא בטעמים יכול לכתוב הטעמים במגילה, ומכל מקום אם אין טעמים יכול לקרוא המגילה בלא טעמים^{קיב}.

סדר התפלה

פז. ליל פורים – מתפללים תפלת ערבית, ומזכירים על הנסים בתפלת שמונה עשרה בהודאה, שכח ולא הזכיר, אם נזכר קודם שחתם בשם, חוזר, לאחר שחתם בשם, אינו חוזר^{קיב}.

פח. בבלדי מסיימים כל התפלה עד אחר עלינו לשבח, וקורים המגילה ולאחריה אומרים מזמור לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, וקדיש יהא שלמא^{קיג}, ויש שנהגו לומר רבי חנניא ועל ישראל^{קיג}, ויש שלא נהגו לומר קדיש כלל^{קיג}. בשאמי אחר תפלת שמונה עשרה אומר הש"צ חצי קדיש וקורים המגילה ולאחריה אומר הש"צ "ואתה קדוש"^{קיג}, ויש שנהגו

^{קמח} שו"ע תרצ"א ס"ט, שתילי זיתים ס"ק כ"ט.

^{קמט} הגר"א שמן שליט"א שכן נהג אביו מהר"ר יוסף שמן זצ"ל, וכן נהג מהר"ל קשת זצ"ל, וכן מסרו הגר"ע בסיס שליט"א והגר"א אריה שליט"א שיש שנהגו כן.

^{קי} יסוד ההיתר בס"ת לעשות כן לכתחלה מבואר ברביד הזהב סי' כ"ט תשובת רבינו מהר"י משרקי זצ"ל, וכבר כתב בשו"ת אגרות משה יורה דעה ח"ג סימן קי"ז שלאנשי תימן הוא היתר גמור מאחר שהם עושים עפ"י הוראת רבם, וכן העלה בעריכת שלחן שיש להכשיר כן לכתחלה, ומכאן נלמד במכל שכן למגילה שהדבר מותר לכתחלה, שהרי אף מגילה שהיא נקודה בדיו פסק השו"ע כשרה בדיעבד.

^{קיב} שתילי זיתים סק"ל בשם מג"א.

^{קיב} רמ"א תרצ"ג ס"ב.

^{קיג} מהרי"ץ בתכלאל קס"ד ב' הזכיר קדיש ולא כתב איזה קדיש, אולם מהרש"י הלוי דברי ש"ח עמ' רע"ח כתב יהא שלמא, וכן מסר הגר"א שמן שליט"א, וכן מנהג הרווח בק"ק צנעא כמש"כ בקונטרס הערות לתכלאל המבואר עמ' תש"ע.

^{קיג} כן מנהג קהילות בבלדי. הגר"א אריה שליט"א.

^{קיג} הגר"פ קורח שליט"א.

^{קיג} כן המנהג הנפוץ בקהילות השאמי וכפי שהעלה מהר"י צובירי זצ"ל בסדור כנסת הגדולה ובאגרת הפורים, והביא שם דברי מהר"י בשירי בתכלאל שלו שיש מתחילים מן ואתה קדוש לפי שאין עיקר הגאולה בלילה. וכ"ה מנהג ק"ק שרעב כמובא בתולדות מהר"ש שבזי עמ' מ', וכ"ה מנהג ק"ק רדאע כמובא בסדור שיח שפתותינו עמ' תנ"ד.

לפתוח מ"ובא לציון גואל"^{קנז}, ואחר כך אומר הש"צ קדיש תתקבל [ויש מוסיפים כאן שיר המעלות לולי וכו'^{קנח}], ומסיימים כשאר ימים.

פ.ט. ליל י"ד (פורים דפרזים) שחל במוצאי שבת – לדעת מרן השלחן ערוך קודם קריאת המגילה צריך לברך על הנר ברכת מאורי האש^{קנט}, וכן נהגו בהרבה מקהילות השאמי^{קס}, וכשמבדיל בביתו לא יחזור לברך ברכת מאורי האש, אלא תברך האשה לעצמה, ומעיקר הדין אף יכול האיש לברך להוציאה ידי חובה^{קסא}. והנוהגים להבדיל בבית הכנסת נהגו לסדר את כל ההבדלה קודם המגילה^{קסב}, ומנהג הבלדי וחלק מן השאמי שאין מברכים ברכת בורא מאורי האש בבית הכנסת, אלא מסדרים אותה על הכוס בביתם כשאר מוצאי שבת^{קסג}.

צ. קריאת המגילה כשחל במוצאי שבת – בשאמי יש נוהגים לקרותה מיד אחר הקדיש^{קסד}, ויש נוהגים לקרותה אחר ויהי נועם קודם ואתה קדוש^{קסה}, בבלדי קריאת המגילה אחר סיום התפלה כשאר שנים.

צא. שחרית – מוסיפים על הנסים בתפלה, אחר חזרת הש"צ ואמירת חצי קדיש אומר החזן יהי וכו'^{קסו}, מוציאים ספר תורה ועולים שלשה קרואים בפרשת ויבא עמלק^{קסו}, והעולה השלישי אומר קדיש.

^{קנז} כ"ה בתכלאל מהר"י בשירי, מהר"י ונה, מהר"י פתיחי, הובאו באגרת הפורים.

^{קנח} מנהג ק"ק ביצ'א (סדור פאר התפלה).

^{קנט} כמובא בב"י סי' תרצ"ג בשם הכל בו, וכן העלה דברי הכ"ב בשתילי זיתים סק"ב, ובגליון "הלכה ומסורה" פורים תש"ע הארכנו לבאר שכ"ה שיטת מרן אע"פ שלא העלה דין זה בשו"ע.

^{קס} מהר"י צובירי אגרת הפורים עמ' ס"ג, הגר"ש קורח שליט"א שיש נוהגים, סדור שיח שפתותינו מנהג ק"ק רדאע עמ' תנ"ד, הגר"מ צובירי מנהג שרעב, וכן מסר הגר"ע בסיס שליט"א שהרבה נהגו לברך קודם ברכת מאורי האש קודם המגילה.

^{קסא} כמבואר בריטב"א פסחים נ"ד א'.

^{קסב} מנהג ק"ק ביצ'א כפי המובא בסידור פאר התפלה עמ' תרכ"ו.

^{קסג} וכן ד' מהרי"ץ בע"ח קס"ד ב', [אמנם ציין לעי' במש"כ בע"ח סדר חנוכה (קס"א א') ושם העלה דברי הפרח שושן דאף להסוברים שיכול לברך אחר הקריאה, מ"מ אין איסור בדבר אם יברך קודם, ולכן ראוי לברך מאורי האש מקודם, משמע דלענין דינא מודה מהרי"ץ שכן ראוי לנהוג].

^{קסד} מהר"י צובירי זצ"ל בסדור כנסת הגדולה ובאגרת הפורים עמ' קי"ט, הגר"ח דחבש שליט"א ק"ק דמאר.

^{קסה} כן המנהג ברוב קהילות תימן.

^{קסו} שאין אומרים אל ארך אפים. רמ"א תרצ"ג ס"ג.

^{קסז} ואין מתרגמין קריאה זו, וכן מנהג רוב ככל המקומות כעדות הרבנים שליט"א, אמנם הגר"מ צובירי שליט"א מסר שמהג שרעב לתרגם.

צב. מכיון שאין בפרשה זו עשרה פסוקים והלכה שאין קורין בתורה פחות מעשרה פסוקים, מנהג קדום בתימן לכפול פסוק ויעש יהושע^{קסח}, וכן מנהג כמה קהילות^{קסט}, ויש שנהגו לכפול פסוק "כי יד על כס יה"^{קע}, וכן מנהג רוב קהילות השאמי^{קעא}. מנהג קהילות הבלדי שאין כופלים כלל, וטעמם שבמקום שאין בפרשה אלא תשעה פסוקים, אין צריך לקרוא עשרה פסוקים^{קעב}.

צג. בשאמי – אומרים והוא רחום [ויש שאין אומרים והוא רחום אלא אומרים ה' הושיעה וכו'^{קעג}] אשרי וכו'^{קעד}, ואין אומרים למנצח^{קעה}, ויש שמתחילים פסוקי ובא לציון עד ואתה קדוש^{קעו}, וקורין המגילה, ולאחריה^{קעז} אומר ובא לציון או ואתה קדוש. ומחזירים הספר תורה למקומו, ואומר הש"צ

^{קסח} ראה למהר"י צובירי זצ"ל אגרת הפורים עמ' קנ"ט (וכ"ה בויצבור יוסף בר) שהביא כן מהתא"ג הישן על קלף משנת הרמ"ז ליצירה כת"י דוד בן בניה בן סעדיה ממשפחת הסופרים המפורסמת, [והעתק חלוקת המברכים מהתא"ג הנ"ל נדפס גם באור ישראל גליון ו' עמ' י"א מהעתק מהר"י יצחק הלוי זצ"ל], וכן הביא מפירוש מהר"ר סעיד בן דוד אלעדני על הרמב"ם פ"ג מתפלה שכתב כן בפשיטות. וטעמם נראה כמו שהאריך מהר"י צובירי שם שדין זה של פרשת עמלק לא הובא בתלמוד בבלי אלא בתלמוד ירושלמי, והר"ף והרמב"ם לא העלו דברי הירושלמי הללו. ובבבלי הובא כן רק לגבי הפטרה בגמ' מגילה כ"ג ב' ופסקו הרמב"ם פ"ב הי"ג.

^{קסט} ראה למהר"י צובירי זצ"ל בהקדמת סידור כנסת הגדולה ח"א עמ' ט"ז שמנהג ביהכנ"ס אלשיך לחזור פסוק ויעש יהושע, וכן העיד הגר"מ צובירי על מנהג שרעב, והגר"א אריה על מנהג מחוז סוואדה. [וראה גם מה שהובא בתכלאל קדמונים (פ' א') בגליון].

^{קע} כמש"כ בשו"ע תרצ"ג ס"ד, ואמנם בשו"ע סי' קל"ז ס"א מבואר דאי סליק עניינא בבציר מי' פסוקים, כגון פרשת עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים, שפיר דמי. מכל מקום זהו משורת הדין, אך המנהג לכפול, כמו שהעיר על זאת בשתילי זיתים שם סק"ב. והעלה מנהג זה בתכלאל מהר"י בשירי שכתבו לעצמו כפי שהובא בגליון תכלאל קדמונים (פ' א'), ומהר"י צובירי זצ"ל אגרת הפורים עמ' קס"ב.

^{קעא} מנהג השאמי בק"ק צנעא, ק"ק ביצ"א כמובא בסידור פאר התפלה. אמנם בק"ק צ'אלע לפי המובא בס' זכרון תימן עמ' ר"ס לא נהגו לכפול. מנהג מיוחד בק"ק רדאע שהצבור הוא שכופל פסוק אחרון ולא הקורא כמובא בסדור שיח שפתותינו עמ' תנ"ד [וצ"ב בטעם מנהג זה].

^{קעב} כ"ה ד' מהר"י ונה, וכן הנהיג מהר"יין בע"ח משום שלא נמצא כן בתכאליל, אע"פ שהעיד שהמנהג בזמנו לכפול.

^{קעג} הנוהגים כשיטת מהר"י ונה שלא לומר והוא רחום ביום שאין בו תחנון, וכן הוא מנהג קהילות בדרום תימן כגון קהילת דמאר וקהילת צ'אלע ועוד.

^{קעד} שתילי זיתים תרצ"ג ס"ק י"א בשם מהריק"ש שאומרים אשרי קודם המגילה, ומשמע דאין פותחים בובא לציון עד ואתה קדוש, וכן סידר מהר"י צובירי זצ"ל בכנסת הגדולה ואגרת הפורים. [וכן מבואר בהדיא בכמה מסדרי הראשונים שסדרו לומר ובא לציון אחר קריאת המגילה].

^{קעה} רמ"א תרצ"ג ס"ג.

^{קעו} כן נהגו בהרבה מקהילות השאמי.

^{קעז} ראה בספר נחלת יוסף מנהגי ק"ק עדן לומר גם מזמור לולי ה' קודם ואתה קדוש.

קדיש תתקבל, [ויש שנהגו לומר גם בית יעקב שיר המעלות ומזמור של יום], ואומרים מזמור על אילת השחר, ומסיימים כשאר ימים.

צד. בבלדי – אחר קריאת התורה מחזירים הספר תורה למקומו, ואומרים סדר היום כשאר ימים, ומוסיפים שיר מזמור לאסף, ואחר עלינו לשבת קוראין המגילה, ולאחריה שיר המעלות לולי וכו' וקדיש [ראה לעיל בסדר הלילה].

צה. אין חולצין את התפלין עד לאחר קריאת המגילה משום שדרשו חכמים ויקר אלו תפלין קע"ח.

מילה בפורים

צו. אם יש ברית מילה בפורים, אין מנהגינו לימול קודם קריאת המגילה, אלא כדרך שמלים בשאר ימות השנה קע"ט.

מתנות לאביונים

צז. חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים קפ, ורשאי ליתן או מעות או מאכל קפ"א.

צח. יש אומרים שיש לקיים במתנות אלו קפ"ב זכר למחצית השקל, על ידי שיתן שלש מחציות מן המטבע הקבוע באותו מקום, ואין חייב בזה אלא זכר מבין עשרים ולמעלה קפ"ג. אמנם לא נהגו כן קפ"ד.

צט. נוהגים ליתן מתנות לאביונים אחר תפלת שחרית קפ"ה.

קע"ח שתילי זיתים תרצ"ג ס"ק י"א.

קע"ט בשתילי זיתים לא העלה הגהת הרמ"א בסי' תרצ"ג שכתב שמלין קודם קריאת המגילה, וציין לדבריו בסי' תקפ"ד ס"ק"ה ששם כתב שאם אירע מילה בר"ה מנהגינו לימול אחר יציאה מבית הכנסת. קפ תרצ"ד ס"א.

קפ"א משנ"ב תרצ"ד ס"ב.

קפ"ב כן פירש רבינו השתילי זיתים תרצ"ד ס"ב את דברי הרמ"א שאין זכר למחצית השקל חיוב נוסף אלא מעות פורים עצמם יש ליתן בשלש מחציות זכר למחצית השקל, וכן מוכח בלבוש שציין בשת"ז שם, וכן בהגהות מרדכי סי' תשע"ז שהוא מקור הדין. ושלא כדברי הפמ"ג שהובא במשנ"ב ששני חיובים הם. ובמקום אחר כתבנו עוד בזה.

קפ"ג תרצ"ד ס"א.

קפ"ד הרבנים שליט"א. ומה שהעלה השתילי זיתים דברי הרמ"א אפשר דס"ל דראוי לנהוג כן אע"פ שלא נהגו.

קפ"ה שתילי זיתים תרצ"ד ס"ג. ובתימן היו העניים מסובבים בין הקהל בשעת קריאת המגילה, כמאמר חז"ל שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. ראה מצפונות יה"ת עמ' 135.

- ק. לא יתן מתנות לאביונים ממעות מעשר כספים אלא ממעות אחרים, ואם בא להוסיף, מוסיף משל מעשר-קפ"ו.
- קא. מן הדין יכול ליתן מתנות לאביונים קודם פורים, אבל אין לעשות כן שמא יאכלום העניים קודם פורים קפ"ז.
- קב. אין מדקדקין במעות פורים למי לתנם, אלא כל הפושט יד ליטול, נותנים לוקפ"ח.
- קג. נהגו ליתן מעות פורים לילדים לשם שמחה קפ"ט.
- קד. יש אומרים שאשה חייבת במתנות לאביונים כאיש, ויש פוטרים, ולמעשה לא נהגו לייחד נתנה עבור הנשים קצ"י.

משלוח מנות

- קה. חייב אדם לשלוח שתי מנות של מאכל, או שתי מנות של משקה, או מאכל אחד ומשקה אחד, לאיש אחד קצ"א.
- קו. זמן קיום מצות משלוח מנות הוא ביום, שהוא זמן הסעודה קצ"ב.
- קז. נהגו לשלוח המנות על ידי קטנים קצ"ג.
- קח. אף עני המתפרנס מן הצדקה, חייב במשלוח מנות קצ"ד.
- קט. יש אומרים שאשה חייבת במשלוח מנות כאיש קצ"ה, ויש פוטרים קצ"ו.

קפ"ו שתילי זיתים תרצ"ד סק"א בשם מג"א.

קפ"ז שתילי זיתים תרצ"ד סק"א.

קפ"ח תרצ"ד ס"ג.

קפ"ט מצפונות יה"ת עמ' 135, תולדות מהר"ש שבזי עמ' ע"ד, עריכת שלחן תרצ"ד ס"ג, הגר"פ קורח שליט"א במגלת אסתר שלום ואמת עמ' י"ז [והוסיף שפעמים שעל ידי הנתינה לילדים נותנים בדרך כבוד להוריהם שתהא בידם יכולת להוציא לצרכי פורים במעות הללו].

קצ" הרבנים שליט"א, ויש לפרש או משום דס"ל כסברת הפוטרים, או דס"ל שיוצאת בנתינת הבעל.

קצ"א שו"ע תרצ"ה ס"ד שתילי זיתים ס"ק י"ו.

משלוח מנות בתימן הכיל בדרך כלל: ביצים מצוירות, מיני מתיקה, עוגות וכעכים ממינים שונים, מיני פירות וקטניות, ויש שהוסיפו גם בשר ומשקה. העיר הגר"פ קורח שליט"א שבדרך כלל לא שלחו משקאות כיון שלא היה בקבוקים לכולם כדי לשלוח, ובפרט שאין מחזירים. ע"כ.

קצ"ב רמ"א תרצ"ה ס"ד ושתילי זיתים ס"ק י"ט.

קצ"ג מצפונות יה"ת עמ' 135. וכ"כ בספר מקור חיים להח"י סי' תרצ"ד דמהני לשלוח מנות על ידי קטן.

קצ"ד שתילי זיתים תרצ"ה ס"ק י"ח.

קצ"ה רמ"א שם.

קצ"ו שתילי זיתים ס"ק כ"א בשם פר"ח ומהריק"ש.

קי. איש ישלח לאיש ואשה לאשה, אבל לא ישלח איש לאשה ולא אשה לאיש, כדי שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין^{קצ"ז}.

סעודת פורים

קיא. סעודת פורים צריך לעשותה ביום, ואם עשאה בליל פורים לא יצא ידי חובתו^{קצ"ח}, ומכל מקום גם בליל פורים ישמח וירבה קצת בסעודה^{קצ"ט}.

קיב. טוב לעסוק בתורה קודם שיתחיל בסעודה, וסמך לדבר "ליהודים היתה אורה ושמחה", ודרשו חכמים: אורה – זו תורה^י.

קיג. יש אומרים שיש לאכול זרעונים בפורים^{יא}.

קיד. המנהג לעשות את הסעודה לקראת הצהריים^{יב}, או בצהריים^{יג}, ויש שנהגו סמוך לערב^{יד}. ומנהג ק"ק צנעא שלקראת הערב הולכים לבית הכנסת לתפלת מנחה וערבית ולימוד כשאר ימות השנה^{יח}, ויש שנהגו להמשיך בשמחה ומשתה עד הלילה^{יז}.

^{קצ"ז} רמ"א סוס"י תרצ"ה.

^{קצ"ח} שו"ע תרצ"ה ס"א.

^{קצ"ט} ארח"ח הובא בב"י, והגהת הרמ"א שם והעלהו בשתילי זיתים, ובעץ חיים קס"ו א'. וראה תולדות מהר"ש שבזי עמ' ע"ד שנהגו להתאסף בקבוצות וקורים בעין יעקב ואוכלים מיני מגדים וזרעונים ושותים ושמחים עד שעות מאוחרות ויש עד הבורק, ובס' זכרון תימן מנהגי צ'אלע עמ' ר"ס שמנהגם להתאסף בלילה משפחות משפחות לסעודה שהיתה מלווה בשירים וריקודים ודברי תורה.

^י רמ"א תרצ"ה ס"ב.

^{יא} רמ"א תרצ"ה ס"ב, והעלה הגהה זו בשתילי זיתים. [אע"פ שלא היה מנהג קבוע כן לפורים, אלא אוכלים זרעונים וקטניות כשאר ימות השנה, דומיא דהעלה הגהת רמ"א שיש נוהגים באכילת גבינה בחנוכה בס' תר"ע]. וראה לעיל שבשרעב נהגו באכילת זרעונים בליל פורים.

הרבה נהגו להכין בצק המטוגן בשמן הנקרא זלאב"א כן קבלנו מזקנים, וכ"ה בס' בה"א מנהגי צעדה עמ' 560, ו-608, וספר זכרון תימן מנהגי צ'אלע עמ' ר"ס.

^{יב} הגר"פ קורח שליט"א, הגר"א אריה שליט"א, והטעם שאין עושים אותה בשחרית כתב בשתילי זיתים תרצ"ה סק"ט בשם המג"א משום שטרודים במשלוח מנות. [ועי' למהרי"ץ בע"ח קס"ו א' שכתב שנהגו לעשות סעודת פורים העיקרית בשחר].

^{יג} עריכת שלחן תרצ"ה ס"ג.

^{יד} ומסיימים לפני הלילה. הגר"מ צובירי שליט"א ק"ק שרעב, הגר"ע בסיס שליט"א, ק"ק רדאע.

^{יח} הגר"ש קורח שליט"א, הגר"פ קורח שליט"א.

^{יז} וכ"ה בתולדות הרשב"ז עמ' ע"ה, וכן שמענו מזקנים.

קטו. כשבא לשתות, מרים כוסו ואומר: "ארור המן", והמסובים משיבים: "ברוך מרדכי", ואומר: "ברוך מרדכי", והמסובים משיבים: "ארור המן", וכן "ארורה זרש" וכו', כדרך שאומרים לאחר קריאת המגילה^ר.

קטז. ירבה בשמחה ובאכילה ובשתיה, ותהיה כוונתו לשם שמים שלא יקל ראשו בדברים בטלים ובניבול פה, אלא ישמח בשם יתברך ובנסים שעשה לאבותינו, ויודה וישבח לשם יתברך^ח.

קיז. לא נהגו להדליק נרות בשעת הסעודה^ט.

קיח. בברכת המזון אומר "על הנסים" בברכת הארץ, ואם שכח, כל שלא חתם בשם, חוזר, ואם חתם בשם, אינו חוזר^י.

קיט. התחיל הסעודה ביום ונמשכה עד הלילה, מזכיר על הנסים^{יא}, וכן המנהג^{יב}. אבל אם כבר התפלל ערבית קודם שבירך ברכת המזון, לא יזכיר על הנסים^{יג}.

קכ. בבלדי אומרים מגדול^{יד}, בשאמי אומרים מגדיל^{טו}.

קכא. יש אומרים שיום פורים חשוב פנים חדשות לברך בו שבע ברכות לחתן אף שאין פנים חדשות^{טז}.

^ר ומקובל שזהו פירוש עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, דהיינו שאינו עונה כראות, וכמו שפירש כע"ז בספר האשכול שהי' לקדמונים שיר ובסיום החרוזים אמרו פעם א' ברוך מרדכי ופ"א ארור המן, פ"א ברוכה אסתר ופ"א ארורה זרש, ומי שאינו בישוב הדעת כל עקר בקל יוכל להחליף. והובא כ"ז בעריכת שלחן סי' תרצ"ה.

^ח לשון מהר"ר צאלח זצ"ל זקנו של מהרי"ץ בספר ספרים חמשה עמ' קנ"ה.

^ט הרבנים שליט"א, ועי' למהרי"ץ בע"ח (קס"ו א') שהביא מנהג זקנו מהר"ר צאלח זיע"א שהיה מדליק נרות שעוה בעת הסעודה בשחרית אף דשרגא בטיהרא לא מהני היה עושה מסך בחלונות כדי שיאירו הנרות ומטי בה משם מנהג הראשונים, והביא שכ"ד הפר"ח שצריך להדליק אבוקה כשעושה סעודה ביום דרך שמחה ויו"ט.

^י שתילי זיתים תרצ"ה ס"ק י"ב והטעם שאין חיוב אכילת פת בפורים, דאי משום משתה ושמחה מתקיים בבשר ויין.

^{יא} שו"ע תרצ"ה ס"ג סברת הסתם, וכתב בשתילי זיתים שכך דעת מרן בסי' קפ"ח ס"י, וכ"כ בפעולת צדיק ח"ג סי' ל"ח דאזלינן בתר התחלת הסעודה.

^{יב} כן יש ללמוד ממה שהעלה בשתילי זיתים הגהת הרמ"א שכתב שהמנהג כסברא זו.

^{יג} רביד הזהב תרצ"ה ס"ב שכ"מ מד' מג"א.

^{יד} עץ חיים אגדתא דפסחא.

^{טו} שהדבר תלוי ביום שיש בו מוסף.

^{טז} עץ חיים קע"א א' בשם לקט הקמח. וכ"כ מהר"ש אלגזי בס' גופי הלכות ועוד פוסקים הובאו באוצה"פ אה"ע סי' ס"ב ס"ק מ"ג, ועי' בענ"ח אות ל"ח שהביא בשם הרב בית עובד דבין י"ד ובין ט"ו למוקפים הוי פנים חדשות. [ויש חולקים בעיקר דין זה עי' ס' טהרת המים שיורי טהרה מערכת פ' אות כ"ה, שו"ת

קכב. נהגו ללבוש בגדי חג ומועד בפורים^{ר"ז}.

קכג. מה שאמרו חכמים: "חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", נהגו אבותינו לקיימו בשתיית יין יתר על לימודם, ובשינה, ולא בשכרות^{ר"ח}, וכמו שכתב הרב המאירי (מגילה ז' ב') וז"ל: ומכל מקום אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג שנגיע מתוכה לאהבת השם והודאה על הנסים שעשה לנו. ע"כ^{ר"ט}.

קכד. כתב רבנו השתילי זיתים: לחטוף הבחורים מאכל זה מזה אנו לא נהגנו כן, ואין חילוק בשטות בין פורים לשאר ימים, וכן פסק ב"י, וכ"ש להזיק אחד את חברו, ואומר אני שאין זה אלא נאצה לפני השי"ת ולא שמחה^{ר"י}.

התעוררות תשובה ח"ב סי' ק"כ, שאין פורים חשוב כפנים חדשות, ובבאר היטב אה"ע סי' ס"ב סק"י נסתפק בזה].

ומהר"ש עמר זצ"ל בשתילי זיתים אה"ע שם ס"ק י"ח כתב וז"ל: יום י"ד דפורין אע"פ שאין שם פנ"ח הואיל ואיכא משתה ושמחה ומרבין בו בסעודה, מברכין בו שבע ברכות, ודעתו נוטה שגם יום ט"ו מהטעם עצמו (הרי"ף בסידור בשם לה"ק). וצ"ע על הרי"ף דהא הוא גופיה פסק לענין אבילות דנוהג דברים שבפרהסיא א"כ הו"ל לחלק לכ"ל ולכ"ל [= למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה]. וצ"ע. עכ"ל. [א.ה. לכאוי יש ליישב דלא תליא הא בהא, דפנ"ח במשתה ושמחה תליא, ואילו לגבי אבילות לא סגי במשתה ושמחה, כמו שכתב בזקן אהרן].

^{ר"י} בשתילי זיתים העלה הגהת הרמ"א תרצ"ה ס"ב שיש נהגו ללבוש בגדי שבת ויו"ט בפורים וכן נכון, והיינו משום שמנהג זה קיים בקהילותינו. וכן מסרו על המנהג הרבנים שליט"א. וראה לעיל תוכחת מהרי"ף שיש ללבוש בגדי המועד כבר מבערב. ^{ר"ח} וכן מסרו כל הרבנים שליט"א.

^{ר"ט} וכ"כ הב"י בשם הארחות חיים (הל' פורים אות לח) חייב אינש לבסומי בפוריא לא שישתכר שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן אך שישתה יותר מלימודו מעט. והובא בהגהת הרמ"א תרצ"ה ס"ב, והעלהו בשת"ז, ועי' בע"ח קס"ו שדקדק מלשון מרן בשו"ע שכתב חייב "ליבסומי" ולא כתב להשתכר, משמע דא"צ להשתכר רק ישתה יותר קצת מלמודו. [וצ"ע כי לשון לבסומי הוא לשון הגמ', ורש"י ועוד ראשונים פירשו להשתכר, וגם בדברי הרמ"א מוכח שפי' לשון השו"ע דהיינו להשתכר עיי"ש, ושור"ר בענ"ח אות ט"ל שתמה בזה].

^{כ"ב} שתילי זיתים תרצ"ה ס"ק י"א, והשמיט הגהת הרמ"א שהעלה מנהגים אלו. ואמנם עי' למהר"י ונה שכתב וז"ל: וגם כן מה שנהגו לצבוע ביצים אדומות ולחטוף אותן מאחד לחבירו ואין בו משום גזל ולא מפריחי יונים הכל כתוב בספר כד הקמח ובהגהות ש"ע לר' משה איסרל"ס ז"ל ומנהג ישראל תורה. ע"כ. אך העירו הרבנים שליט"א שלא שמענו ולא ראינו מנהג זה.

קכה. לדידן אף בפורים אסור לגבר ללבוש שמלת אשה, ולאשה כלי גבר, וכן אסור ללבוש כלאים דרבנן, והמשנה ועושה כן, עושים בו דין כבשאר ימות השנה^{רכא}.

קכו. בתימן נהגו הילדים לעשות דמות המן, ומסתובבים איתו ברחובות, ולבסוף שורפים אותו באש^{רכב}.

עשיית מלאכה

קכז. נהגו שאין עושים מלאכה ביום פורים^{רכג}, בין מלאכת כפים בין פרקמטיא [סחורה]^{רכד}, והעושה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם^{רכה}.
קכח. מותר לעשות מלאכה של שמחה, כגון לבנות בית חתנות לבנו וכיוצא בז' ה'כז. וכן מלאכה שאם לא יעשה בפורים יגרם לו הפסד, מותר לעשותה^{רכז}.

קכט. מותר לעשות מלאכות גמורות לצורך פורים, וכן כל מלאכת מצוה מותרת כגון לכתוב פסקי הלכות וחייושי תורה^{רכח}.

פורים דמוקפין

קל. כרכים שהיו מוקפים חומה מימות יהושע בן נון אעפ"י שאינם מוקפין עכשיו, קורים המגילה ומקיימים מצות היום בט"ו באדר^{רכט}.

^{רכא} כתב רבינו השתילי זיתים סוס"י תרצ"ו כל מה שכתוב בהג"ה סי' תרצ"ו ס"ח לא שמענו מי שנהג כן במקומות אלו והמשנה עושים בו דין כבשאר ימות השנה ועיין ט"ז י"ד סי' קפ"ב. ע"כ.

^{רכב} ראה מצפונות יה"ת עמ' 136, וכן מסרו הרבנים שליט"א, תולדות מהר"ש שבזי עמ' ע"ד, מנהגי יהדות חבאן עמ' 97.

^{רכג} בשתילי זיתים העלה הגהת הרמ"א דהאידינא נהגו בכל מקום שלא לעשות מלאכה, והוסיף בס"ג שכ"כ הב"י בשם ארח"ח.

^{רכד} הט"ז כתב להתיר לעשות פרקמטיא מפני שמחה היא לו, וכ"פ במשנ"ב, אולם בשתילי זיתים לא העלה דברי הט"ז, וכתב בעריכת שלחן שמנהגנו לאסור בשניהם, ואבותינו ורבותינו לא חלקו בין מלאכת כפים לפרקמטיא. ועי' בשכ"ג סק"ה דשקו"ט להתיר פרקמטיא, ומסיק: ומיהו אע"פ שאנו מדמין לא נעשה מעשה להתיר סחורה בפורים, ומיהו אם עבר ועשה סחורה אין ב"ד קונסין אותו אם לא לעשות סייג שלא יפרוצו בעשיית מלאכה. והובא בשלחן גבוה סק"ג, וכה"ח סק"ה.

^{רכה} שו"ע תרצ"ו ס"א.

^{רכז} שו"ע שם.

^{רכח} שעה"צ סק"ג בשם הפמ"ג.

^{רכט} רמ"א תרצ"ו ס"א.

^{רכט} תרפ"ח ס"א.

קלא. בכל ערי תימן קראו בי"ד בלבד^{רל}, ויש מי שכתב שראה בכתבי יד כי כאשר ישבו אבותינו בעיר המבצר במרומי מדינת צנעא, היו קורין גם בט"ו^{רלא}.

קלב. כל יישוב הנראה עם הכרך אע"פ שאינו סמוך והוא רחוק הרבה^{רלב} כגון שהוא בהר, נדון ככרך וקורין בו המגילה ומקיימים מצוות היום בט"ו, וכל הסמוך לכרך עד מרחק מיל (960 מטר) אע"פ שאינו נראה, כגון שהוא בעמק, הרי זה נדון ככרך^{רלג}.

קלג. במה דברים אמורים שנראה וסמוך נדון ככרך, אם דרים בכרך רבים מישראל וקורים בו בט"ו, אבל אם אין קורים בו עשרה מישראל, אין הנראה והסמוך נדון ככרך, אלא קורים בו בי"ד^{רלד}.

ספק מוקף חומה מימות יהושע בן נון

קלד. עיר שהיא ספק אם מוקפת חומה מימות יהושע בן נון קורים בו בי"ד בברכה, ובט"ו בלא ברכה^{רלה}. ומקיימים שמחה ומשתה משלוח מנות ומתנות לאביונים בשני הימים^{רלו}.

^{רל} והיינו אף הקדומות שהוזכרו במקרא 'הדורם אוזל ודקלה' (בראשית י' כ"ז), ולפי תרגום רס"ג הם דמאר צנעא וצעדה, וכמש"כ מהרי"ץ בע"ח וזת"ד: מקומנו זה ארץ התימן לא קבלנו בו שום ספק וקורין בו בי"ד ואפי' כשהיו אבותינו עדיין שוכנים במדינת צנעא לא היו קורים רק בי"ד דלא הוי להו בזה ספיקא ולכו"ע עכשו שיצאנו מהמדינה חוצה לה ליכא ספיקא כלל שאין קורין רק בי"ד שכבר כתב הרב משאת משה סי' ג' שהסמוכות לספיקות אין קורין בט"ו מן הספק. ע"כ. גם בספר סערת תימן כתב שהחומה אינה אלא מתקופה מאוחרת. אמנם בעיר צעדה אע"פ שהיא מוקפת חומה ולפי המסורת שבידם מוקפת חומה היא מימות יהושע בן נון קורים רק בי"ד כמש"כ בס' בה"א עמ' 212. [ויתכן דס"ל כשיטת רס"ג בסדורו שאין קורין בט"ו אלא במוקפות חומה שבא"י, אלא שמסתבר יותר שאינה אלא ספק מוקפת מימות יב"ג, שהרי לא נתיישבו היהודים שם אלא מתקופת הגלות, וס"ל כשיטות רוב הראשונים שדין ספיקות לקרות בי"ד בלבד].

^{רלא} בספר אבן ספיר (פרק מ' עמ' צ"א) כתב שראה בסידורי תפלות שמלפנים שכאשר ישבו במבצר העיר קראו המגילה בט"ו משום שהיא ספק מוקף חומה מימות יהושע בן נון. וכן הובאה מסורת זו בעריכת שלחן סי' תרפ"ח.

^{רלב} שתילי זיתים סק"ז.

^{רלג} שו"ע תרפ"ח ס"ב.

^{רלד} פעולת צדיק ח"א סי' צ"ז (צ"ח) בשם תשו' משאת משה סי' ג', והובא גם בכה"ח תרפ"ח ס"ק י"ג, באור הלכה תרפ"ח ד"ה או שסמוכין בשם דבר משה.

^{רלה} שו"ע תרפ"ח ס"ד. ובשתילי זיתים סק"י בשם הלבוש הטעם שמברך בי"ד משום דתלינן שהיא מהרוב, ובמשנ"ב ס"ק י"א בשם הגר"א טעם אחר דבי"ד יצא כדיעבד אף אם היא מוקפת חומה, [וטעם זה מוכח מדברי הרמב"ם בתשו', ואכמ"ל].

^{רלו} שתילי זיתים סק"י.

קלה. במה דברים אמורים שעיר זו מוקפת חומה או שידוע בודאי שהיתה לה חומה בעבר, והספק הוא אם חומה זו מימות יהושע בן נון, אבל עיר ישנה שאין לה חומה כלל ולא ידוע שהיתה לה חומה, ויש לנו ספק אם היתה מוקפת חומה בימות יהושע בן נון, אינה בכלל ספק, וקורין בה בי"ד ר"ל.^ז

קלו. עיר שהיא ספק מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, אין הסמוך לה נידון כמותה לקרוא בט"ו מספק, אלא קורים בה בי"ד בלבד ר"לח.^ח

בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר

קלז. בן עיר שהלך לכרך המוקף חומה מימות יהושע בן נון, אם היה דעתו בשעה שהלך ר"לט לחזור למקומו קודם אור יום ט"ו, ולבסוף נתעכב ולא חזר למקומו קורא בי"ד, ואם היה דעתו בשעה שהלך להיות בכרך באור יום ט"ו, הרי זה קורא בט"ו ר"מ.^מ

קלח. בן כרך המוקף חומה מימות יהושע בן נון שהלך לעיר, אם היה דעתו בשעה שהלך לחזור למקומו קודם אור יום י"ד, ולבסוף נתעכב ולא חזר למקומו, קורא בט"ו, ואם היה דעתו בשעה שהלך, להיות בעיר באור יום י"ד, קורא בי"ד.

בן עיר שלא קרא בי"ד

קלט. בן עיר שנאנס ולא קרא בי"ד קורא בט"ו ר"מא בברכה ר"מב, ויש אומרים שלא יברך ר"מג.^ג

דין יום י"ד ויום ט"ו

^ז ב"י תרפ"ח, פר"ח, שתילי זיתים סק"י.

^ח שו"ת פעולת צדיק שם בשם משאת משה, ועץ חיים קס"ד א', ברכ"י סי' תרפ"ח הובא בבאור הלכה ד"ה או, כה"ח ס"ק י"א, וזה שלא כד' החזו"א או"ח סי' קנ"ג סק"ג.

^{לט} שתילי זיתים ס"ק י"א שכ"כ הרי"ף הרא"ש טור ולבוש. וכ"ה שיטת המשנ"ב ס"ק י"ב, וזה דלא כשיטת הסוברים דתלוי בדעתו בתחלת ליל י"ד, [מטה יהודה בשם הרי"ן, {וצ"ב היכן מצא כן בדברי הרי"ן} חזו"א סי' קנ"ב].

^מ שו"ע תרפ"ח ס"ה ושתילי זיתים שם.

^{מא} שו"ע תרפ"ח ס"ח.

^{מב} ט"ז, פר"ח, וכ"פ בשתילי זיתים ס"ק כ"ב ודייק כן מסתימת מרן בשו"ע שלא העלה המשך דברי שבלי הלקט שיקרא בלא ברכה, כשם שכתב כן בס"ז לגבי המפרש בים.

^{מג} פמ"ג א"א י"ב, משנ"ב ס"ק כ"ג, כה"ח ס"ק נ"ט.

קמ. יום י"ד ויום ט"ו בין לפרוים בין למוקפים אין נופלים בהם על פניהם, ואין אומרים למנצח, ואסורים בהספד ותענית^{רמ"ד}.

אבלות (ר"ל) בפורים

קמא. נחלקו הפוסקים אם נוהגין דיני אבלות בפורים, וכן נחלקו המנהגים בזה שמנהג ק"ק צנעא ועוד מקומות כדעת הסוברים שאבלות נוהגת בפורים לכל דיניה^{רמ"ה}, ויש מקומות שנהגו בהם כדעת הסוברים שאין נוהגין דיני אבלות בפורים^{רמ"ו}.

קמב. אבל אפילו תוך שבעה חייב במשלוח מנות^{רמ"ז}, ולדעת הסוברים שאבלות נוהגת בפורים אין שולחים אליו כל שנה ראשונה משום שהוא כשאילת שלום שאסורה באבל^{רמ"ח}, ולדעת הסוברים שאין אבלות נוהגת בפורים מותר לשלוח לו, לנוהגים לשאול בשלום האבל בשבת^{רמ"ט}.
קמג. מותר לאבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו, או תוך ל' לשאר קרובים, להשתתף בסעודת פורים, ואף אם יש שם כלי זמרי^נ.

^{רמ"ד} שו"ע תרצ"ו ס"ג.

^{רמ"ה} עין חיים קס"ו א', ושו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' רצ"ג, [וכ"ה בפעו"צ ח"ב סי' ע"ח], מהר"ח כסאר בספר שם טוב פ"ב מהל' מגילה הי"ג, מהר"י צובירי ויצבור יוסף בר ח"א פט"ז עמ' שנ"ט, ובקובץ נפש זכה עמ' י"ד, עריכת שלחן תרצ"ו ס"ד, בית מועד פמ"ג עמ' רפ"ח.

^{רמ"ו} בשתילי זיתים העלה הגהת הרמ"א שהמנהג שאין אבלות בפורים, ומבואר שכן היה המנהג בזמנו בק"ק צנעא, וגם בדברי מהרי"ץ בע"ח אין מפורש שהמנהג לנהוג דיני אבלות שהרי כתב בזה"ל: וכן המנהג לנחם האבל ומשמע שאסור לצאת מפתח ביתו וכ"נ דעת הש"ע דלא כרמ"א. ע"כ. ומבואר שלא העיד אלא על המנהג לנחם האבל ולא כתב שהמנהג שאסור לו לצאת מפתח ביתו, ואדרבא מדהוצרך לדקדק כן מדברי הפוסקים ולא כתב שכן המנהג, משמע שנהגו כד' השתילי זיתים, ואי משום הא דנהגו לנחם י"ל דאע"ג דאין אבלות נוהג בפורים שפיר דמי לנחם האבל כדקי"ל בסי' רפ"ז ס"א שמותר לנחם אבלים בשבת, [ויתכן דפורים לא חמיר כשבת ומותר לומר לו בנוסח שאומר בחול], וכן מסרו הגר"א אריה שליט"א, והגר"ח דחבש שליט"א שיש מקומות שלא נהגו בהם אבלות בפורים.

^{רמ"ז} שו"ע תרצ"ו ס"ו, ואע"פ שהביא דין זה בלשון יש מי שאומר, כבר כתב בשתילי זיתים ס"ק י"ג שביו"ד כתב מרן כן בסתם. וכתב הגר"פ קורח שליט"א המנהג שממעטים במשלוח מנות.

^{רמ"ח} תרצ"ו ס"ו ברמ"א, ועי' ברביד הזהב שצייד להתיר לשלוח מנות לאבל כשם שמותר לאבל לשלוח מנות לאחרים.

^{רמ"ט} שתילי זיתים תרצ"ו בשם מג"א, ולענין שאלת שלום לאבל בשבת עי' סי' שפ"ה ס"ג.

^נ שו"ת זקן אהרן סי' רי"ג, ומפורש שם שהיתר זה אף לנוהגים אבילות בפורים, שדוקא אבילות שבעה נוהגת בפורים, אבל אבילות תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך ל' לשאר קרובים אינה נוהגת בפורים. ונראה שהיתר זה הוא אף למנהג תימן שנהגו שלא להשתתף כל י"ב חודש אף בסעודת מצוה ואפילו בשבת, כיון שאין ההיתר כאן משום סעודת מצוה אלא כמו שפירש בזקן אהרן שדחיית האבילות היא משום שהאבל מצווה בשמחה, ומפורש שם שאסר להשתתף בסעודת משתה של בנו ובתו, ואעפ"כ התיר בשמחת פורים ויו"ט כיון שמצווה בשמחה, משא"כ בשבת אין חיוב שמחה.

דין שנה מעוברת.

קמד. כשהשנה מעוברת אין קריאת המגילה ומצות היום וקריאת ד' פרשיות נוהגות, אלא באדר שני בלבד^{רנא}.

קמה. יום י"ד וט"ו של אדר הראשון בין לפרזים בין למוקפים, אין נופלים בהם על פניהם ואין אומרים בו מזמור למנצח יענד, ואסור בהספד ותענית^{רנב}.

קמו. יש אומרים שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון, אך לא נהגו כן, ומכל מקום ירבה קצת בסעודה כדי לצאת דעת המחייבים, וטוב לב משתה תמיד^{רנג}.

כתב רבינו מהרד"ם ברביד הזהב סוס"י תרצ"ו:
"וטוב לב משתה תמיד" רבותינו ז"ל דרשו (מדר')
רות פרשה ה' פיסקא ט"ו) על פסוק ויאכל בועז וישת
וייטב לבו שעסק בתורה הכא גם כן אמרינן וטוב
לב דהיינו שעוסק בתורה כמשתה תמיד.

^{רנא} שו"ע תרצ"ז ס"א. שתילי זתים סוס"י תרפ"ח.

^{רנב} שו"ע תרצ"ז ס"א.

^{רנג} רמ"א סוס"י תרצ"ז והעלהו בשתילי זיתים.

